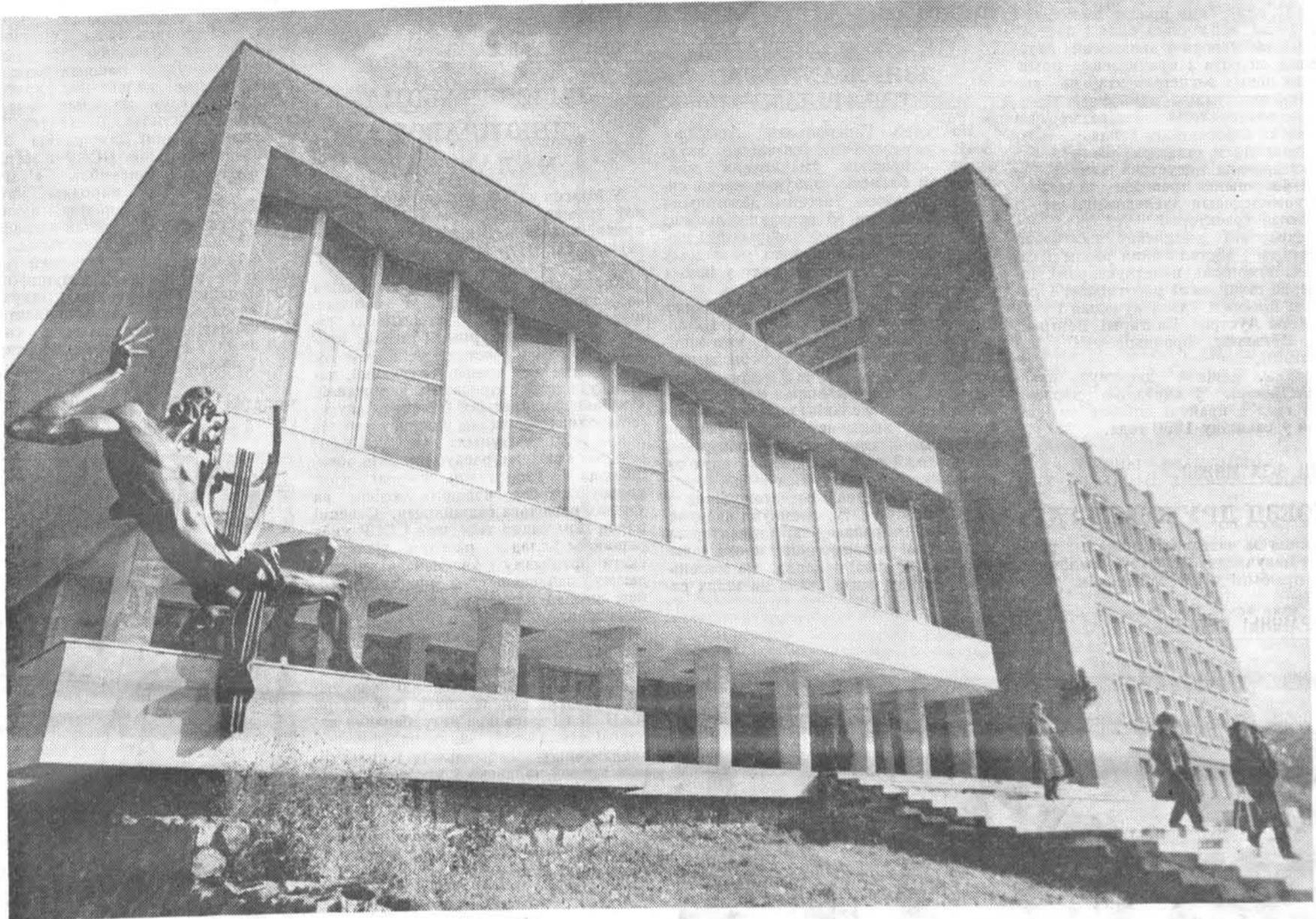

Голас Радзілы

№ 51 (1881)
20 снежня 1984 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

І. Кожную раніцу іх сустракае Арфей. І струны яго ліры для кожнага знаходзяць сваю мелодыю.

Юнакі і дзяўчаты ўваходзяць у палац музыкі. Інакш і не назавеш гэты будынак, кожны куток якога напоўнены спевамі скрыпкі, перазвонам цымбал, акордамі раяля. У гэтыя дні яны, здаецца, гучаць асабліва ўрачыста, нібы зліваючыся ў святочную ўверцюру. Мінскае музычнае вучылішча імя Глінкі адзначае сваё 60-годдзе. У 1924 годзе іх было 120, хто, нягледзячы на цяжкасці таго часу і матэрыяльныя нястачы, думаў аб мастацтве, вырашыўшы прысвяціць сябе служэнню музыцы. 53 разы гучаў у сценах вучылішча наказ на дарогу тым, хто пакідаў яго назаўсёды. Аднак некаторыя вярталіся, каб паўтарыць сябе ў вучнях. Многае могуць раскажаць аб гісторыі вучылішча цяперашнія выкладчыкі, а ў мінулым яго выпускнікі. І сёння яны стараюцца прывіць сваім выхаванцам любоў да высокага мастацтва, развіць тонкасць успрыняцця і густу, захоўваючы закладзеныя дзесяцігоддзямі традыцыі. А яны ў вучылішчы багатыя. Больш падрабязна пазнаёміцца з імі можна наведаўшы яго музей. Тут сустранецца партрэты народных артыстаў СССР Л. Аляксандраўскай, І. Жыновіча, народных артыстаў БССР А. Багатырова, У. Алоўнікава, І. Балоціна, многіх іншых. Сярод выпускнікоў вучылішча ёсць заслужаныя артысты РСФСР і БССР, заслужаныя дзеячы культуры, заслужаныя настаўнікі. Ганаровых званняў удастоены звыш 50 былых выхаванцаў. Яшчэ ў даваенныя гады ўзніклі ў вучылішчы ансамблі, аркестры, хоры, оперная студыя. Пазней яны паслужылі асновай для стварэння такіх вядучых калектываў рэспублікі, як Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла БССР імя Рыгора Шырмы, Дзяржаўны народны аркестр БССР імя Жыновіча, тэатр оперы і балета БССР. На базе вучылішча была створана ў 1932 годзе і Белдзяржкансерваторыя імя А. Луначарскага.

Высокі клас выкладання і ўся сістэма навучання далі магчымасць многім выпускнікам вучылішча стаць лаўрэатамі і дыпламантамі многіх міжнародных, усесаюзных, рэспубліканскіх конкурсаў і фестываляў. Сярод іх В. Бурковіч, Г. Забара, В. Рубаха, С. Кульпа і многія іншыя.

Не толькі ў выхаванні кадраў прафесіянальных музыкантаў бачыць калектыв вучылішча сваю задачу. Вялікі ўклад уносіць ён у прапаганду музычнага мастацтва, у эстэтычнае выхаванне моладзі, жыхароў горада і вёскі. Больш двухсот лекцый і канцэртаў арганізуюць кожны год выкладчыкі і вучні, выступаючы з імі ў розных кутках рэспублікі. А паказаць ім ёсць што: тут і народны хор, і фальклорны калектыв, і ансамбль цымбалістаў, і эстрадны аркестр. Вучылішча стала і цудоўнай метадычнай базай для музычных навучальных устаноў рэспублікі.

НА ЗДЫМКАХ: мінскае музычнае вучылішча імя Глінкі; рэпееціруе ансамбль цымбалістаў.

падзеі · людзі · факты

У ПАЛЁЦЕ «ВЕГА-І»

З ПАВЕДАМЛЕННЯ ТАСС

У адпаведнасці з праграмай даследавання касмічнай прасторы і планет Сонечнай сістэмы 15 снежня 1984 года ажыццёўлен запуст створанай у Саветскім Саюзе аўтаматычнай міжпланетнай станцыі «Вега-І» касмічнага праекта «Венера — камета Галей».

Мнагамэтавай навуковай праграмай палёту, распрацаванай па прапанове саветскіх вучоных, прадугледжваецца правядзенне даследаванняў планеты Венера і каметы Галей.

На першым этапе палёту станцыі «Вега-І» плануецца працяг вывучэння атмасферы, воблачнага слоя і паверхні планеты Венера з дапамогай спускаемага апарата і правядзення прынцыпова новых эксперыментаў па вывучэнню цыркуляцыі атмасферы Венеры і яе метэаралагічных параметраў з дапамогай аэрастатнага зонда.

У далейшым станцыя «Вега-І» будзе накіравана насустрач каметы Галей і ўпершыню правядзе непасрэдна комплексныя даследаванні яе з пралётнай траекторыі.

У стварэнні комплексу навуковай апаратуры і абсталявання разам з саветскімі вучонымі, канструктарамі, інжынерна-тэхнічнымі работнікамі і рабочымі прымалі ўдзел вучоныя і спецыялісты Аўстрыі, Балгарыі, Венгрыі, ГДР, Польшчы, Францыі, ФРГ і Чэхаславакіі.

Станцыя павінна дасягнуць наваколля Венеры ў сярэдзіне чэрвеня 1985 года і прайсці паблізу каметы Галей ў сакавіку 1986 года.

ГОСЦІ 3-ЗА МЯЖЫ

ПОЕЗД ДРУЖБЫ З ГДР

Больш за чатырыста маладых рабочых і навучэнцаў прафтэхвучылішчаў, якія прыбылі ў СССР пездам друж-

ГЕРАІЧНЫ ЛЕТАПІС

Усіх, хто змагаўся ў Вялікую Айчынную з гітлераўскімі захопнікамі, аб'ядноўвала адна мэта — адстаяць Радзіму, перамагчы ворага. Але ў кожнага — свой ваенны лёс, свае франтавыя дарогі. Праз самыя гарачыя пункты баёў пралягалі яны ў былых ваенных лётчыкаў Мікалая ПРЫШЧЭПАВА (крайні злева), Героя Саветскага Саюза Паўла МАЖЭЙКІ і былога мінамётчыка Паўла ДЗЕГЦЯРОВА: Сталінградская бітва, вогненная Курская дуга, фарсіраванне Дняпра, баі за Кіеў, аперацыя «Баграціён», разгром Курлянд-

скай групойкі... Цяпер ветэраны жывуць з горадзе Добрушы, што непадалёк ад Гомеля, часта сустракаюцца, успамінаюць пра тыя суровыя гады. Яны заўсёды жаданыя госці моладзі, школьнікаў, рабочых калектываў. Ветэраны вайны раскажваюць ім пра ратныя подзвігі саветскіх воінаў, пра тое, якой дарагой цаной была заваявана Перамога. Пра мужнасць і гераізм напамінае жыхарам горада і ўстаноўленая на п'едэстале баявая гармата [ніжні здымак].

У германскай моладзі была вялікая і разнастайная праграма. Знаёмства з горадам, вечар-сустрэча ў Палацы культуры чыгуначнікаў, наведанне музея гісторыі Вялікай Айчынай вайны.

Госці цікавіліся сістэмай працоўнага навучання моладзі Мінска. Яны пабывалі ў будучых будаўнікоў, паліграфістаў, работнікаў лёгкай прамысловасці, неведзілі вучэбна-вытворчы камбінат Цэнтральнага раёна, азнаёміліся са слаўтасямі беларускай сталіцы.

НА СЕСІІ ААН

«НЕ!» — ПАЛІТЫЦЫ ДЗЯРЖАЎНАГА ТЭРАРЫЗМУ

На сесіі Генеральнай Асамблеі ААН разглядаецца комплекс актуальных праблем умацавання міжнароднай бяспекі, галоўнае месца сярод якіх займае ўнесенае дэлегацыяй СССР пытанне аб недапушчальнасці палітыкі дзяржаўнага тэрарызму і любых дзеянняў, накіраваных на падрыў грамадска-палітычнага ладу ў іншых суверэнных дзяржавах.

Выступаючы ў дыскусіі, пастаянны прадстаўнік БССР пры ААН А. Шэльдаў, у прыватнасці, сказаў, што вялікадзяржаўныя амбіцыі, спробы дыктаваць сваю волю, груба ўмешвацца ва ўнутраныя справы іншых народаў, тэрарызаваць насельніцтва цэлых краін і рэгіёнаў, выкарыстоўваючы розныя прычынны, — гэта і ёсць праўдзінны небяспечнай палітыкі дзяржаўнага тэрарызму.

Ахарактарызаваўшы становішча ў радые раёнаў свету, прамоўца падкрэсліў, што, пагрэбаваўшы элементарнымі нормама міжнароднага права і маралі, ЗША зрабілі напад на маленькую Грэнаду, якая стала на шлях са-

мастойнага развіцця. З упартай настойлівасцю раскручваецца махавік неаб'ядленай вайны супраць Нікарагуа і яе народа, уся «віна» якога заключаецца ў жаданні самому вырашаць уласны лёс. Ад суверэннай дзяржавы бесцярмонна патрабуюць змяніць яе эканамічны ўклад, палітычны лад, знешнюю палітыку.

Наспела неабходнасць, падкрэсліў А. Шэльдаў, пакласці канец такой палітыцы і дзеянням, асабліва небяспечным ва ўмовах ядзернага веку, калі яны могуць мець згубныя вынікі не толькі для свабоды народаў, але і для самога іх існавання.

АКЦЫІ ГРАМАДСКАСЦІ

ПРЫСВЯЧАЕЦА ДНЮ ПРАВОЎ ЧАЛАВЕКА

У Мінску адбыўся сход прадстаўнікоў грамадскасці, прысвечаны Дню правоў чалавека. З дакладам на ім выступіла сакратар Белсаўпрофа С. Сабалева.

Толькі пры сацыялізме, падкрэсліла яна, забяспечваецца павяга палітычных, грамадзянскіх, эканамічных, сацыяльных, культурных і іншых правоў, свабодны доступ усіх членаў грамадства да працы, адукацыі, навукі, удзелу ў кіраванні дзяржавай. Глыбокі дэмакратызм Саветскай агульнанароднай дзяржавы знайшоў увасабленне ў Канстытуцыях СССР, БССР і іншых саюзных рэспублік, якія абвешчаюць і гарантуюць шырокі круг правоў і свабод саветскіх людзей ва ўмовах развіцця сацыялізму. Саветскі народ ганарыцца тым, што СССР унёс рашаючы ўклад у разгром гітлераўскага фашызму і японскага мілітарызму, забяспечыўшы многім мільёнам людзей планеты свабоду і незалежнасць.

На сходзе было абвешчана пасланне генеральнага сакратара ААН Х. Перэса дэ Куэльяра.

Удзельнікі сходу прынялі рэзалюцыю ў адрас генеральнага сакратара ААН. У ёй выказана патрабаванне пакласці канец парушэнням палітычных, эканамічных, сацыяльных і культурных правоў чалавека ў краінах капіталу, ліквідаваць пагрозу тэрмайдзернай вайны, забяспечыць людзям планеты права на жыццё.

СЯБРУЮЦЬ ГАРАДЫ

«МІНСК» —

У ВАЛГАГРАДЗЕ

Напярэдадні святкавання 40-годдзя Перамогі саветскага народа ў Вялікай Айчынай вайне Беларусь у ліку пятнаццаці саюзных рэспублік прымае ўзел у рэканструкцыі аб'ектаў гандлю горада-героя Валгаграда.

Мінскім архітэктарам даручана абнаўленне буйнейшага валгаградскага гастронома, размешчанага на праспекце Леніна. Магазін будзе называцца «Мінск». Беларускія спецыялісты распрацавалі арыгінальны праект. Гастроном будзе аформлены ў беларускім нацыянальным стылі. Мастацка-дэкаратыўныя работы, устаноўку газасветлавой рэкламы і афармленне рэкламы ў памяшканні, а таксама аддзелачныя работы пад кіраўніцтвам Галоўнага архітэктурна-планіровачнага ўпраўлення выканаюць лепшыя майстры беларускай сталіцы.

АХОВА ПРЫРОДЫ

КАНТАКТЫ ВУЧОНЫХ

Бярэзінскі запаведнік на першым Міжнародным кангрэсе біясферных запаведнікаў прызнаны ўзорным. Да яго ўсё больш пільна прыцягваецца інтарэс міжнароднай навуковай грамадскасці.

Нядаўна ва унікальнай запаведнай зоне пабывалі вучоныя Хельсінкскага ўніверсітэта. Мэта візіту замежных спецыялістаў — распрацоўка адзіных праграм даследаванняў балотных экосістэм.

З фінскімі вучонымі была праведзена своеасабліва экскурсія па запаведніку і пойменных балотах уздоўж цячэння ракі Бярэзіны. Дарэчы заўважыць, плошча балотных комплексаў перавышае тут 40 тысяч гектараў.

Госці наведлі Дом экалагічнай ас-

веты, музей прыроды, аглязелі вальеры з дзікімі жывёламі і іншыя славуць мясціны. Яны далі высокую ацэнку праграме навуковых даследаванняў, прапагандзе аховы прыроды ў запаведніку.

КАНЦЭРТЫ У МАСКВЕ

«БЕЛАРУСЬ МАЯ СІНЯВОКАЯ»

У спартыўным комплексе «Алімпійскі» ў Маскве з вялікім поспехам прайшлі тэатралізаваныя прадстаўленні «Беларусь мая сінявокая», прысвечаныя 40-годдзю Перамогі. У іх прынялі ўдзел лепшыя харавыя і танцавальныя калектывы, аркестры, вакальна-інструментальны ансамблі рэспублікі, салісты. Мастацтва Беларусі прадстаўлялі Дзяржаўны акадэмічны народны хор БССР і эстрадна-харэаграфічны ансамбль «Чараўніцы», Дзяржаўны народны аркестр БССР імя І. Жыновіча і ансамбль пантамімы «Рух», іншыя прафесійныя і самадзейныя калектывы.

Усе дзесяць вечараў гасцей «Алімпійскага» не пакідала пачуццё свята. Трохгадзінная праграма, задуманая як своеасаблівы музычна-паэтычны помнік загінуўшым, як гімн свабоднай зямлі і яе народу, ішла літаральна на адным дыханні.

РОБАТЫЗАЦЫЯ

На мінскім заводзе «Тэрмапласт» шырокае распаўсюджанне атрымлівае робататэхніка. Паспяхова дзейнічае тут спраектаваная і вырабленая спецыялістамі прадпрыемства зборная лінія, якая дазваляе ўмоўна вызваліць 26 чалавек, занятых на гэтай аперацыі.

НА ЗДЫМКУ: зборшчыца С. ВАРНАЦКАЯ ў ліку першых асвоіла работу на новай лініі.

КЛОПАТЫ АБ ЧАЛАВЕКУ

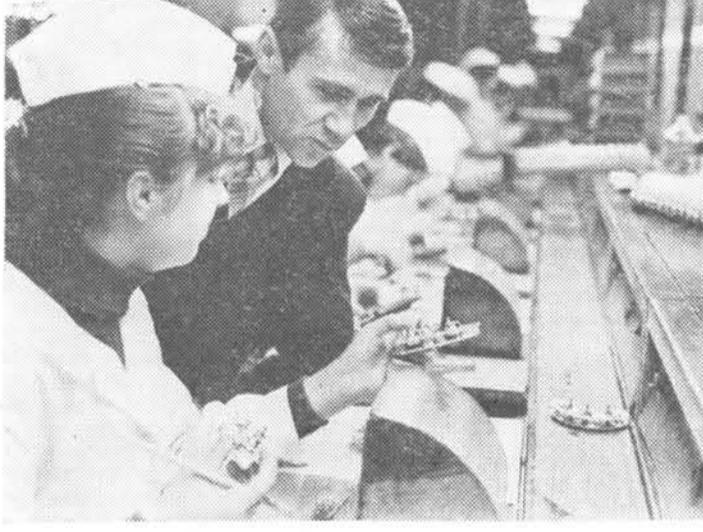
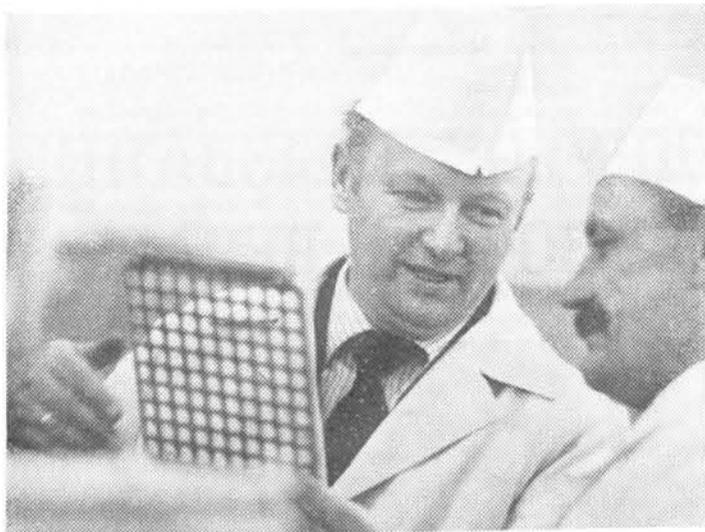
ДЭПУТАЦКАЯ БУДОЎЛЯ

Дзякуючы ініцыятыве дэпутатаў для рабочых саўгасаў імя Фрунзе і «Дзямідавічы», а таксама жыхароў пасёлка Фаніпаль у вёсцы Дворышча адкрыты комплекс здароўя. З уводам яго ў строй выкананы першы этап намечанай народнымі выбраннікамі праграмы стварэння ў вёсках Мінскай вобласці шырокай сеткі лячэбна-прафілактычных устаноў.

Сродкі прадпрыемстваў, калгасаў, саўгасаў, мясцовых Саветаў на стварэнне новых і рэканструкцыю дзеючых устаноў здароўя ў вобласці выкарыстоўваюцца часта. На кааператыўных асновах гаспадаркі будуць амбулаторыі, бальніцы, паліклінікі. Так было і ў Дворышча, дзе намаганні і сродкі аб'яднаў Дзямідавіцкі сельскі Савет. Адной арганізацыі паўмільёны ўзнос быў бы не пад сілу. Выручыла кааперацыя. У выніку створана сучасная здаруіца: пад адным дахам размясціліся бальніца на 75 месцаў і паліклініка. Яны аснашчаны сучасным абсталяваннем.

Цяпер у Мінскай вобласці дзейнічаюць каля 750 амбулаторый, бальніц, фельчарска-акушэрскіх пунктаў.

На Маладзечанскім заводзе паўправадніковых венціляў створаны клуб вынаходнікаў і рацыяналізатараў. Яго членам можа стаць кожны, хто падасць і ўкараніць 100 прапаноў ці сваімі прапановамі з'эканоміць не менш 100 тысяч рублёў. Членскі білет клуба за № 1 атрымаў вопытны інжынер Іван Свірыда. Эфект ад яго прапаноў перавысіў 105 тысяч рублёў.

НА ЗДЫМКАХ: заводскія рацыяналізатары — інжынер Іван СВІРЫДА (злева) і загадчык сектара канструктарска-тэхналагічнага бюро Раман СЯРГУШКА; інжынер Васіль КАРАБЕЛЬ і зборшчыца Алена КАНАНА.

Фота А. НИКАЛАЕВА.

АБ'ЯДНАННЕ РАШАЕ ПРАБЛЕМЫ, ЯКІЯ НЕ ПА СІЛАХ АСОБНЫМ ГАСПАДАРКАМ

НОВАЯ ФОРМА КААПЕРАЦЫІ НА ВЁСЦЫ

Фёдар СЯНЬКО,
міністр сельскай гаспадаркі Беларусі.

Калі гадоў пятнаццаць назад я працаваў старшынёй калгаса, галоўным, а, бадай, і адзіным будаўніком на вёсцы ў нас у Беларусі быў цясляр. Ён будаваў і жылы дом, і кароўнік для калгаса, рамантаваў і мост, калі давядзецца. Яму на змену канчаткова прыйшоў цяпер будаўнік-мантажнік, які збірае з канструкцый заводскага вырабу і жыллё, і будынк буйных жылвагадоўчых комплексаў. Спецыялізацыя і канцэнтрацыя вытворчасці ўвайшлі арганічна ў сельскае будаўніцтва.

Гістарычна беларускія калгасы складаліся як шматгаліновыя гаспадаркі, якія аб'ядналі ў свой час зямлю, жывёлу і рабочы інвентар гаспадароў-аднаасобнікаў, што добраахвотна ўвайшлі ў іх. З ростам эканамічнага патэнцыялу калгасаў яны ператвараліся ў высокатаварныя прадпрыемствы інтэнсіўнага тыпу, якія паступова спецыялізаваліся ў адной, дзюх, трох найбольш рэнтабельных галінах. Гэта працэс заканамерны: чым менш распыляюцца матэрыяльныя рэсурсы і рабочая сіла, тым вышэй эфектыўнасць вытворчасці. Аднак як быць з тымі відамі вытворчай дзейнасці, якія неабходныя, але іншы раз стратныя для калгаса?

Выйсце — аб'яднанне на паявых пачатках некалькіх калгасаў і стварэнне даччынай арганізацыі, якой перадаюцца тыя галіны, што не па сіле асобным гаспадаркам. Так былі пабудаваны буйнейшае ў Беларусі кармавое прадпрыемства «Ола», спецыялізаванае жылвагадоўчае аб'яднанне «Мір», аб'яднанне па вытворчасці высокатаварнай ялавічыны, у якое ўнеслі свой пай 16 калектывных гаспадарак, і гэтак далей.

Міжкгаласная кааперацыя ў Беларусі ахоплівае цяпер розныя галіны сельскагаспадарчай вытворчасці — ад вырошчвання птушкі да хімічнай апрацоўкі палёў. Разам з гэтым аб'ядноўваліся намаганні гаспадарак і для будаўніцтва. У такіх міжгаспадарчых аб'яднаннях лягчэй выкарыстаць апошнія дасягненні навукі і тэхнікі, перадаваю тэхналогію. Напрыклад, сельскія будаўнікі ў Гомельскай вобласці шырока прымяняюць аблегчаныя канструкцыі, вырабленыя заводскім спосабам. Гэта дазволіла ў 2—3 разы знізіць вагу будынкаў, удвая — працоўныя затраты, у паўтара раза — расходы на перавозкі.

Любая форма кааперацыі сялянства ставіць сваёй мэтай па-

вышэнне аб'ёмаў вытворчасці, рост даходаў пайшчыкаў, што аднаўдае галоўнай задачы аграрнай палітыкі СССР — далейшаму росту сельскагаспадарчай вытворчасці і ўздыму жыццёвага ўзроўню насельніцтва. Атрымліваючы льготны дзяржаўныя крэдыты (0,75 працэнта гадавых), кожны калгас у Савецкім Саюзе мае магчымасць увайсці ў міжгаспадарчую кааперацыю і ўнесці свой пай. Дзяржава не толькі забяспечвае крэдыты разнастайнай тэхнічай, але і выдае калгасам пайшчыкам пазыкі для разлікаў за паслугі міжгаспадарчых аб'яднанняў.

Міжкгаласныя будаўнічыя арганізацыі (МБА), як правіла, ствараюцца на паявых пачатках суседніх гаспадарак у рамках раёна. Вышэйшы орган кіравання МБА — сход упаўнаважаных прадстаўнікоў калгасаў-удзельнікаў, так званы Савет прадпрыемства. Ён назначае праўленне і дырэктара. У Беларусі МБА пабудавалі за апошнія пяць гадоў жылвагадоўчыя комплексы і фермы на восем мільёнаў месцаў, праклалі каля дзевяці тысяч кіламетраў дарог з цвёрдым пакрыццём, здалі ў эксплуатацыю 4,6 мільёна квадратных метраў жылля, школы, дзіцячыя сады, Дамы культуры.

Асабліва многа работы ў сельскіх будаўнікоў на Палессі. У гэтым краі, дзе асушаюцца мільёны гектараў забалочаных зямель, хуткімі тэмпамі развіваецца мяса-малочная жылвагадоўля. Новыя буйныя комплексы і высокамеханізаваныя фермы дадуць столькі мяса, колькі яго цяпер вырабляе ўся рэспубліка. Адначасова з ім і ўзводзіцца ўсё, што трэба для добраўпарадкавання жыцця сялян, якія будуць працаваць на гэтых фермах. Тут утвая ўзрастуць тэмпы жыллёвага, культурна-бытавога і дарожнага будаўніцтва.

Праўленне міжкгаласных будаўнічых арганізацый вырашыла стварыць у кожнай вобласці Беларусі па два-тры буйныя высокамеханізаваныя камбінаты, якія спецыялізуюцца на выпуску комплектаў дэталяў і канструкцый для зборнага будаўніцтва вытворчых і жылых памяшканняў, а таксама міжкгаласных прафілакторыяў, санаторыяў, спартыўных збудаванняў. Гэтыя камбінаты будуць сваімі сіламі дастаўляць гатовыя дэталя і зборнага будаўніцтва пляцоўкі, манціраваць іх і завяршаць будаўніцтва.

КАЛІ ПАДЛІЧЫЦЬ ДАХОДЫ І РАСХОДЫ

АНАЛІЗ СЯМЕЙНАГА КАШАЛЬКА

Ад дома, дзе жывуць мінчане Міхеенкі, да магазіна «Кулінарыя» метраў пяцьдзесят. Да гастронама ісці тры хвіліны, яшчэ адну — да булчнай. Калі гаспадыня Людміла Феліцыянаўна вяртаецца дадому з поўнай сумкай прадуктаў, то адразу дастае ручку і запісвае: паўкілаграма мяснoga фаршу — 75 капеек, літр малака — 24, дзэсятак яек — 95, хлеб — 18...

І так — кожны дзень. Ужо на працягу 15 гадоў Міхеенкі па просьбе Цэнтральнага статыстычнага ўпраўлення БССР вядуць скрупулёзны ўлік усіх сваіх даходаў і расходаў. Апрацаваныя статыстыкамі іх запісы складаюцца, памнажаюцца, параўноўваюцца з такімі ж данымі яшчэ 299 сем'яў мінчан, з тысячамі гэтак жа спосабам падлічаных сямейных бюджэтаў па ўсёй краіне. Яны дапамагаюць нам з вамі ўбачыць, як мы жывём, што і колькі купляем, а плавным органам — матэматычна дакладна прааналізаваць нашу сямейную «сумку» (менавіта такое значэнне мае англійскае слова «бюджэт») і на строга навуковай аснове вызначыць перспектыву.

Давайце пазнаёмімся з Міхеенкамі бліжэй. Галава сям'і — Андрэй Міхеенка — слесар, працуе на адным з мінскіх заводаў. Летась яго штомесячны ўзнос у сямейную «сумку» перавышаў 260 рублёў. Людміла Міхеенка васьмь ужо дваццаць шэсць гадоў працуе на скургалантарэйнай фабрыцы. Прыйшла сюды адразу пасля школы. Спачатку была рабочай. Потым заводна скончыла тэхнікум (на прадпрыемстве так робяць многія маладыя рабочыя) і стала майстрам, цяпер — начальнік змены.

Два месяцы назад у графе расходаў сямейнага бюджэту з'явіўся запіс аб набыццві дзіцячай каляскі: Андрэй Трафімавіч і Людміла Феліцыянаўна сталі дзедам і бабуляй. (У іх сям'і двое дзяцей: 25 гадоў сыну Андрэю, 14 — дачцэ Алёне).

Калі пра ўклад Алёны і двухмесячнай Веранікі ў сямейны бюджэт гаварыць не прыходзіцца, то іншая справа — малады бацька. Хоць Андрэй скончыць Беларускі тэхналагічны інстытут толькі праз год, на яго дэбетавым рахунку — важкія, на паўтысячы рублёў заробкі ў час летніх канікулаў, якія ён праводзіць у студэнцкім будаўнічым атрадзе, і плюс да гэтага штомесячная п'яцідзсяцірублёвая стыпендыя.

ШТО ЯНЫ КУПЛЯЛІ УЧОРА І ШТО КУПЛЯЮЦЬ СЁННЯ

Правяраць сямейную гармонію алгебрай бюджэтных выкладак — справа, прама скажам, малаўдзячная. Далёка ў гісторыі застаўся той час, калі ўсе члены сям'і залежалі ад карміцеля. Возьмем тых жа Міхеенкаў. Так, у 1971 годзе заробная плата Андрэя Міхеенкі ў суме складала 1801 рубель 97 капеек і перавысіла жончыну ўсяго на 13 працэнтаў. К 1983 году сумы гадавых даходаў Міхеенкаў-старэйшых выраслі прыблізна ўдвай і зусім выраўняліся. Летась Людміла Феліцыянаўна атрымала 3171 рубель 77 капеек — на 11 рублёў 26 капеек больш за мужа.

Ужо 10 гадоў жывуць Міхеенкі ў трохпакаёвай кватэры, але многія свае здабыткі па звычцы супастаўляюць з тым часам, калі мясіліся ў куды больш сціплай аднапакаёвай.

«У дзэсяць разоў лепш жыць стала». У дзэсяць ці не, але гаспадыня можа прывесці нямала лічбаў для пацвярджэння сва-

ёй думкі. Напрыклад: калі ў 1971 годзе яна купіла тканіны толькі на 4 рублі 70 капеек, то летась — на 92 рублі 70 капеек. Ці ўзяць абутак: 10 пар на суму 133 рублі ў 1971, 16 пар на суму 442 рублі летась. На мэблю і дываны ў 1971 патрачана 249 рублёў 80 капеек, праз дзэсяць год — 1 036 рублёў, на прадметы спорткультуры адпаведна 80 рублёў 53 капейкі і 238, на футравую вопратку — 0 і 219. Сам за сябе гаворыць імклівы рост расходаў на кнігі, газеты, часопісы: з 35 рублёў 9 капеек да 154 рублёў 86 капеек.

ЯК ЯНЫ «ЭКАНОМЯЦЬ» НА АДУКАЦЫІ, ЗДАРОУІ, ЖЫЛЛІ

Зварнула на сябе ўвагу наступная акалічнасць: калі доля расходаў сям'і на непрадуктовыя тавары за 1971—1980 гады павялічылася ў паўтара раза, то на харчаванне — яна на столькі ж зменшылася. Што гэта — Міхеенкі эканомяць на страўніку, каб набыць больш рэчаў? Такое падзэрэнне распыаецца ад аднаго погляду на абсалютныя лічбы расходаў на харчаванне. У 1971 годзе патрачана 1 584 рублі 16 капеек, у 1980 — 1 730, прыкладна столькі ж летась. З улікам таго, што падраслі дзеці, расходы можна расцаніць як стабільныя.

Добра гэта ці не? Андрэй Трафімавіч і Людміла Феліцыянаўна аднадзешныя: выдатна. Яны ніколі не адмаўлялі сабе ў прадуктах. Пастаянны размер харчовага адрознення іх сямейнай «сумкі» тлумачыцца вельмі проста: у нас у краіне цэны на прадукты застаюцца нязменнымі васьмь ужо многія гады.

Я спытаў у бацькоў, як адбіваецца на іх бюджэце вучоба дзяцей. Яны пачалі пералічваць, колькі каштуе ранец, сшыткі, ручкі. Падручнікі бясплатныя. Ні муж, ні жонка не ведалі кошту навучання Алёны ў школе і Андрэя ў інстытуце, хаця сумы гэтыя немалыя. На аднаго школьніка ў год патрабуецца каля 200 рублёў, а падрыхтоўка спецыяліста ў інстытуце абыходзіцца ў сярэднім 5 500 рублёў. Плаціць дзяржава. Толькі летась за навучанне дзяцей Міхеенкаў грамадства заплаціла суму, роўную 20 працэнтам заробнай платы бацькоў за год.

Алёна аднойчы тры месяцы правяла ў бальніцы. Колькі гэта каштавала бацькам? Людміла Феліцыянаўна толькі рукамі разваля: «Медыцынскае абслугоўванне бясплатнае». У гарадскім адзеле аховы здароўя далі даведку: дзень знаходжання ў дзіцячым стацыянары каштуе 7 рублёў. Мы падлічылі, што і ў той год сям'я з'эканоміла 20 працэнтаў сваёй зарплаты.

Агульная плошча трохпакаёвай кватэры Міхеенкаў перавышае 55 квадратных метраў, кожны з якіх каштаваў дзяржаве каля 150 рублёў. Такім чынам, на жыллі яны з'эканомілі 2 агульныя гадавыя даходы ўзроўню 1971 года. Разам з камунальнымі паслугамі сям'я плаціць за кватэру 13 рублёў — менш трох працэнтаў месячнага даходу і толькі адну трэць сумы, якая фактычна патрабуецца. Плаціць дзяржава. Атрымлівалі Міхеенкі і льготныя пецёўкі ў санаторыі, дамы адпачынку, піянерскія лагеры — аднымі словам, карысталіся, як і ўсе савецкія людзі, грамадскімі фондамі спажывання.

Калі ўлічыць, што іх зарплата вышэй за сярэднюю, то ў сям'ях з меншым даходам працэнт «эканоміі» на адукацыі, здароўі, жыллі яшчэ большы.

— Што вы адкладваеце на «чорны дзень»? — такое пытанне задаў я гаспадарам на развітанне.

Людміла Феліцыянаўна рассмьялася: — Хіба дзень вяселля дзяцей ці набыцця мэблі ў новую кватэру можна назваць чорным? Гэта ж светлыя, ясныя дні!

Іншымі яны і быць не могуць. Сямейная «сумка» з такім грузам рук не цягне...

Аляксандр ЛУКАШУК.

Как сегодня, год спустя после начала размещения в Западной Европе новых американских ядерных средств средней дальности, выглядят политическая и военно-стратегическая ситуация на континенте?

Послушать представителей «мозгового треста» НАТО, так реализации «евростратегической» программы «значительно улучшила стратегическую ситуацию в Западной Европе». При этом имеют в виду не только чисто военно-стратегические выгоды для Североатлантического блока. Утверждают, к примеру, что «довооружение» послужило неким цементирующим раствором для всего здания НАТО — на фронте этого здания в последние годы возникли очевидные трещины, многие, если не большинство, из которых были прямо связаны с разногласиями по вопросам ядерной стратегии и отношений с Востоком.

Высказывают натовские аналитики и более широкие оценки, затрагивающие проблематику отношений Запад—Восток в целом. Утверждают, в частности, будто размещение новых американских ракетно-ядерных систем в ФРГ, Италии и Великобритании,

решительные и эффективные меры. Меры эти не просто вынужденные и строго дозированные (ответ соответствует степени, характеру и масштабу вызова). Меры эти необходимые: как для нейтрализации качественно новой угрозы и обеспечения надежной безопасности социалистического содружества, так и для поддержания того общего глобального военно-стратегического равновесия, которое как раз и служит самой серьезной гарантией сохранения всеобщего мира.

Кто выиграл от того, что СССР отменил объявленный в марте 1982 года добровольный односторонний мораторий на развертывание в своей европейской части ракет средней дальности СС-20? Кто выиграл от того, что на территориях ГДР и ЧССР начато размещение советских оперативно-тактических ракет повышенной дальности, точно так же поставленных на боевое дежурство, как это было сделано ранее с новыми американскими ядерными системами в Западной Европе? Кто выиграл от того, что адекватный противовес был создан и в отношении территории США — увеличением Советским Союзом количества своих подводных лодок с ядерными ракетами на борту у берегов Америки?

«ДОВООРУЖЕНИЕ» НЕ ПРИНЕСЛО ЗАПАДУ ПРЕИМУЩЕСТВА

ГОД С «ЕВРОРАКЕТАМИ»: ЕСТЬ ЛИ ВЫИГРАВШИЕ?

трех крупных европейских и мировых державах, не привело к «ледниковому периоду» в отношениях между Западом и Востоком. Рассуждают — безапелляционно и, мягко говоря, некомпетентно — о том, как отражается «довооружение» на поведении и политике Советского Союза. Прокламируют «примирение» Москвы с ракетными пришельцами из-за океана; уверяют даже, будто новые американские системы как раз и являются тем безотказным патентованным средством, которое «вернет Москву на переговоры».

Такова версия Вашингтона и тех в НАТО, кто предпочитает не расходиться с ним во мнениях или же держать свое суждение при себе. Есть, однако, и другой взгляд на вещи.

«Ледниковый период» в отношениях Восток—Запад, возможно, и не наступил. Но то, что «довооружение» в чрезвычайной степени обременило эти отношения, — факт неоспоримый. Отношениям государств двух систем нанесен прежде всего политический ущерб, ибо пострадала их конструктивная направленность, находившая выражение главным образом в совместных усилиях по притормаживанию гонки вооружений и поискам путей к обеспечению большей стабильности и безопасности — как на двустороннем, так и на многостороннем уровнях. И напрасно те, кто продолжает размещать ракеты и кто их берет под свою крышу, призывают других «переступить через ракеты», ссылаясь на то, что отношения между Западом и Востоком «шире» де ракетной проблематики. Тем, против кого направлено новое оружие первого удара, «переступить через ракеты» отнюдь не просто.

Почему? Да потому, что проблемы безопасности — сердцевина отношений между Востоком и Западом. Ставящий под угрозу чужую безопасность едва ли может рассчитывать на то, что к нему будут относиться по принципу «возлюби ближнего своего».

Ракетно-ядерное «довооружение» НАТО отнюдь не стимулирует нормализацию советско-американских отношений — вряд ли следует доказывать столь очевидный факт. Не стимулирует оно, скажем, и дальнейшее, столь многообещающее конструктивно начатое в 70-е годы развитие отношений с социалистическими государствами Федеративной Республики Германии. Посягательство на безопасность других неизбежно связано с политическими издержками, и немалыми.

Но вот другой, не менее закономерный, вопрос: добились ли в Вашингтоне и в НАТО того, чего так хотели, — военного преимущества над СССР с помощью «Першингов-2» и крылатых ракет? Заботясь о своей безопасности и безопасности своих партнеров по Варшавскому Договору, заботясь о том, чтобы военное равновесие в Европе и в мире в целом не было нарушено, Советский Союз принял незамедлительные,

Запад выигрывает, на который рассчитывали поборники натовского «довооружения», в итоге не получил. Паритет взломать не удалось, поставив СССР в заведомо невыгодное в военно-стратегическом смысле положение — тоже. Попытка создать новую угрозу чужой безопасности обернулась бумерангом — только и всего. Все, чего достигли хозяева и получатели «Першингов-2» и крылатых ракет, — это новый, более высокий уровень военного противостояния, усиление напряженности и нестабильности на европейском континенте. Это «достижение» явно не в интересах как Востока, так и Запада, если, конечно, исходить из интересов предотвращения совместными усилиями мировой войны, возвращения международных отношений в нормальное, безопасное русло. В русло корректного, обоюдного и перспективного мирного сотрудничества.

Может быть, «довооружение» действительно оправдало надежды тех, кто надеялся — пусть и таким сверхопасным для интересов мира методом — превратить НАТО в монолит?

Но если бы этот план удался, разве понадобилось бы, допустим, продолжать выкручивать руки лидерам Нидерландов и Бельгии, которые, считаясь с волей большинства населения, не спешат уступить заокеанским домогательствам? Ни военной безопасности, ни политической стабильности в НАТО не прибавилось, как не прибавилось и согласованности в вопросах ядерной стратегии и отношений с Востоком...

Несостоятельным оказался и излюбленный тезис как вашингтонской, так и натовской администрации о том, что «продолжение программы НАТО по развертыванию новых ракет», говоря словами одного из руководящих деятелей госдепартамента США Дж. Доббинса, станет для СССР «стимулом» для возобновления переговоров. Надо ли напоминать, что переговоры СССР и США по ядерным вооружениям были торпедированы этим самым развертыванием? И надо ли добавлять к этому разъяснение элементарной истины: у Советского Союза нет ни малейшего желания толочь воду в ступе вокруг рейгановских заведомо неприемлемых «нулевого» или «промежуточного» вариантов.

СССР — за переговоры. Но за такие переговоры, которые велись бы при строгом соблюдении фундаментального принципа равенства и одинаковой безопасности, которые имели бы своей конечной целью честную, справедливую, взаимоприемлемую договоренность, вели бы к реальному ослаблению военного противостояния в Европе, к ограничению и сокращению вооружений, а еще лучше — к полной ликвидации ядерных вооружений.

Владлен КУЗНЕЦОВ.
(АПН).

старонкі мінулага

ДРУГОЕ ПРИЗВАНИЕ ЗОСЬКІ ВЕРАС

Пакуль гаспадыня хадзіла ў свой рабочы кабінет за камплектам часопіса «Беларуская борць», мы ўважліва аглядалі даволі прасторны пакой з трыма дзвярыма і адным шырокім акном, якое выходзіла на акаймаваны сцяной лесу панадворак, дзе ўсімі колерамі вясёлкі зіхаціць і пераліваецца на сонцы шматфарбнае мора дэкарэтыўных кветак, мёдадайных раслін і зёлак. Кветкі — даўняе захапленне Людвікі Антонаўны Войцік, яе радасць, яе клопат.

Ціха, утульна, светла. На сценах некалькі пейзажаў і партрэтаў. На адным з іх Людвіка Антонаўна, а лепш — Зоська Верас, бо пад такім імем яе ведаюць на Беларусі, пад такім імем яна ўвайшла ў гісторыю беларускай літаратуры і журналістыкі. Нават артыкул пра яе ў Беларускай Савецкай Энцыклапедыі змешчаны пад псеўданімам «Верас».

— Ну, вось, знайшла, — гаворыць Людвіка Антонаўна і кладзе на палатняны абрус, якім засланы стол, перакрыжаваны шпагатам, даволі важкі стос пажоўклых па краю часопісаў. У іх — летпіс пчальярства амаль паловы цяперашняй Беларусі, той яе часткі, што з сакавіка 1920 да верасня 1939 года знаходзілася пад уладай буржуазна-памешчыцкай Польшчы.

Позірк міжволі затрымліваецца на руках Зоські Верас, пакрытых і пасенаных густою сеткай маршчын. Колькі зрабілі гэтыя маленькія рукі! Не ведаючы спакою і стомы, яны больш за семдзесят гадоў трымалі з аднолькавым спрытам і рыдлёўку земляроба, і пяро пісьменніка.

Мы ведаем Зоську Верас галоўным чынам як актыўнага і, пэўна, найстарэйшага ветэрана нацыянальна-вызваленчага і грамадска-асветніцкага руху на Беларусі пачатку ХХ стагоддзя, як сталага, з 1911 года, карэспандэнта «Нашай нівы», як рэдактара-выдаўца папулярнага дзіцячага часопіса «Заранка». Яе палымінае слова гучала шмат у якіх выданнях Беларускай сялянска-рабочай грамады, са старонак шматлікіх беларускіх часопісаў і газет, дзе на працягу многіх год друкаваліся яе апавяданні, вершы, імпрэсіі, навукова-папулярныя артыкулы, нарысы. Як перакладчыца, яна знаёміла заходнебеларускага чытача з творчасцю рускіх і ўкраінскіх пісьменнікаў.

Але ёсць адна старонка грамадскай біяграфіі гэтай незвычайнай жанчыны, якая вядома сёння толькі абмежаванаму колу людзей. Гэта яе самаахвярная дзейнасць на ніве беларускага пчальярства. Зацікаўле-

насць да яго была абумоўлена не адным толькі захапленнем, прывітым бацькамі. Яе карані жывіліся грамадска-сацыяльнымі патрэбамі часу. Яна бачыла ў пчальярстве адзін са сродкаў асветы і паляпшэння дабрабыту сялян, адзін са шляхоў служэння народу. І мела рацыю. Мяркуюць самі: кілаграм мёду каштаваў прыкладна столькі, колькі пуд жыта. Адзін вулей пры добрым узятку прыносіў большы прыбытак, чым гектар зямлі. Пры тагачасным малазямеллі гэта ўжо нешта значыла. Але ў большасці сялян пчальнікі, заснаваныя на дзедаўскіх спосабах гаспадарання, былі малапрадукцыйнымі, не апраўдвалі выдаткаў і спаквалі занепадалі. Пчальяры страчвалі веру і памалу зводзілі пчол.

Пасведчанне аб'язнога інспектара, атрыманае на Варшаўскіх курсах садоўніцтва, агародніцтва і пчальярства, дзе вучылася Зоська Верас пасля заканчэння гродзенскай гімназіі, дала ёй магчымасць скарыстаць свае веды на грамадскай аснове. Думка згуртаваць пчальяроў у адмысловую арганізацыю выспела яшчэ да першай імперыялістычнай вайны. Вайна перакрэсліла ўсе планы. Перад уступленнем кайзераўскіх войск у заходнія раёны Беларусі сям'я Сівіцкіх (дзявочае прозвішча Людвікі Антонаўны) эвакуіравалася ў Мінск.

Аднак Зоська Верас была не тым чалавекам, які лёгка адступае ад задуманага. Працуючы ў 1916—1917 гадах у мінскай камітэце Таварыства помачы ахвярам вайны, яна здолела арганізаваць курсы садоўніцтва, агародніцтва і пчальярства з навучаннем на беларускай мове. Маральна яе падтрымліваў Максім Багдановіч, з якім у яе завязалася шчырае сяброўства, прызнаваўся да яе працы і Ядвігін Ш. Практычныя заняткі праходзілі на пчальніку Русецкіх у Старажоўцы.

Адшумела завіруха грамадзянскай вайны. Зоська Верас апынулася на той частцы Беларусі, што часова падпала пад Польшчу. Выкрышталізоўваецца думка не чакаць лепшых часоў і неадкладна прыступіць да стварэння пчальярскага згуртавання. Сумесна з некалькімі аднадумцамі апрацавалі статут, склалі зварот-адозву да пчальяроў. Зоська Верас напісала ўступ да статута і асобна — «Дзесяць завадзяў», дзе сцісла і даходліва выклала асобныя абавязкі і правы пчальяра-кааператара, надаўшы ім маральна-этычнае гучанне. Беларускае кааператыўнае таварыства «Пчала» атрымала ў 1928 годзе правы грамадзянства. Гэта было кроўнае дзецішча Людвікі Антонаўны — яна была яго арганізатарам, яго ду-

[Заканчэнне на 7-й стар.]

ПАВАЖАННЯ ЧЫТАЧЫ!

Набліжаецца 40-годдзе гістарычнай перамогі сіл антыгітлераўскай кааліцыі над фашызмам. Другая сусветная вайна была самай кровапралітнай у гісторыі чалавецтва, яна забрала дзесяткі мільёнаў жыццяў. За гады фашысцкай акупацыі многія народы на сабе зведалі, які лёс быў падрыхтаваны ім ідэолагамі нацызму, наваўленымі «звышчалавекамі».

Мы ганарымся тым, што рашучы ўклад у барацьбу з фашызмам унесла наша Радзіма, многанациональны савецкі народ. Для Савецкага Саюза Вялікая Айчынная вайна 1941—1945 гадоў была вызваленчай. Гэта была ўпартая і самаадданая барацьба за права жыць на сваёй зямлі, ісці наперад дарогай Вялікага Кастрычніка, будаваць шчаслівую

будучыню свайго народа. І галоўнай апорай у гэтай схватцы з лютым ворагам была партыя камуністаў. У гады вайны савецкі народ, які праявіў масавы гераізм і мужнасць, не толькі адстаяў годнасць і свабоду і незалежнасць сваёй сацыялістычнай Радзімы, але і выратаваў народы Еўропы ад пагрозы фашысцкага заняволення. Гістарычная перамога савецкага народа ў Вялікай Айчынай вайне пераканаўча даказала ўсяму свету перавагі сацыялістычнага ладу, яго вялікія эканамічныя, сацыяльна-палітычныя і духоўныя магчымасці.

У сувязі з 40-годдзем Вялікай Перамогі Беларускае таварыства «Радзіма» і рэдакцыя газеты «Голас Радзімы» прапануюць замежным суайчыннікам прыняць удзел у віктарыне

УВАЖАЕМЫЕ ЧИТАТЕЛИ!

Приближается 40-летие исторической победы сил антигитлеровской коалиции над фашизмом. Вторая мировая война была самой кровопролитной в истории человечества, она унесла десятки миллионов жизней. За годы фашистской оккупации многие народы на себе испытали, какая судьба была уготована им идеологами нацизма, новоявленными «сверхчеловеками».

Мы гордимся тем, что решающий вклад в борьбу с фашизмом внесла наша Родина, многонациональный советский народ. Для Советского Союза Великая Отечественная война 1941—1945 годов была освободительной. Это была упорная и самоотверженная борьба за право жить на своей земле, идти вперед дорогой Великого

Октября, строить счастливое будущее своего народа. И главной опорой в этой схватке с лютым врагом была партия коммунистов. В годы войны советский народ, проявивший массовый героизм и мужество, не только отстоял честь, свободу и независимость своей социалистической Родины, но и спас народы Европы от угрозы фашистского порабощения. Историческая победа советского народа в Великой Отечественной войне убедительно доказала всему миру преимущества социалистического строя, его огромные экономические, социально-политические и духовные возможности.

В связи с 40-летием Великой Победы Белорусское общество «Радзіма» и редакция газеты «Голас Радзімы» предлагают зарубежным соотечественникам принять участие в викторине

ВЯЛІКАЯ АЙЧЫННАЯ ВАЙНА: ЯК КАВАЛАСЯ ПЕРАМОГА ВЕЛИКАЯ ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА: КАК КОВАЛАСЬ ПОБЕДА

1. Як і калі пачалася Вялікая Айчынная вайна?
2. Сімвалам мужнасці і гераізму савецкага народа стала абарона Брэсцкай крэпасці. Што ведаеце вы пра гэту падзею?
3. Назавіце важнейшыя бітвы Вялікай Айчынай вайны. Калі і дзе яны адбываліся?
4. Некаторыя з гарадоў нашай краіны носяць ганаровае званне «Горад-герой». Назавіце іх. За што і калі было прысвоена гэта званне Мінску?
5. Беларусь называюць партызанскай рэспублікай. Чаму? Што вы ведаеце пра партызанскі рух і падпольную барацьбу ў Беларусі?
6. Нямаю савецкіх людзей змагалася ў радах Супраціўлення ў розных краінах Еўропы. За гэта многія з іх удастоены вышэйшых узнагарод нашай краіны і тых дзяржаў, на тэрыторыі якіх яны ваявалі. Каго з іх вы можаце назваць?
7. Буржуазная прапаганда ў некаторых краінах Захаду стараецца прынізіць ролю Савецкага Саюза ў перамозе над фашызмам. Некаторыя асмельваюцца нават сцвярджаць, што галоўныя баі адбываліся не на Усходнім, а на Заходнім фронце. Аднак яны забываюць упам'януць пра тое, што на працягу некалькіх гадоў наша краіна фактычна сам-насам змагалася з фашысцкай Германіяй і яе сатэлітамі, у той час як саюзнікі па розных прычынах адцягвалі пачатак ваенных дзеянняў на тэрыторыі Еўропы. Калі павінен быў адкрыцца другі фронт? Калі ён фактычна быў адкрыты?
8. Якія краіны Еўропы былі вызвалены Савецкай Арміяй?
9. Кім і калі быў узняты сцяг Перамогі над рэйхстагам?
10. Назавіце імёны савецкіх военачальнікаў, якія вызначыліся ў Вялікай Айчынай вайне.
11. Якія вы ведаеце баявыя ўзнагароды СССР? Якая вышэйшая ўзнагарода за воінскую доблесць? Колькі беларусаў было ўдастоена яе за гады вайны?
12. Вайна забрала мільёны чалавечых жыццяў. Колькі загінула савецкіх людзей? Якія страты іншых краін антыгітлераўскай кааліцыі, што ўдзельнічалі ў вайне?
13. Тэма Вялікай Айчынай вайны шырока адлюстравана ў савецкай літаратуры, у мастацтве. Якія кнігі савецкіх аўтараў вы чыталі? Назавіце імёны беларускіх пісьменнікаў, паэтаў, мастакоў, якія стварылі найбольш вядомыя творы на гэтую тэму.
14. Ці глядзелі вы кінафільм «Невядомая вайна»? Якія думкі і пачуцці ён у вас выклікаў?

Многія з нашых замежных чытачоў у час другой сусветнай вайны ўдзельнічалі ў камітэтах дапамогі Радзіме, ваявалі супраць гітлераўскай Германіі ў складзе армій нашых саюзнікаў, нямаю выхадцаў з Савецкага Саюза прайшлі праз пекла нацлагераў і фашысцкага палону. Мы прасілі б таксама падзяліцца думкамі і пра гэты ўспомніць перажытае.

Прыняць удзел у віктарыне могуць замежныя суайчыннікі і члены іх сем'яў. Адказы можна прысылаць на любой еўрапейскай мове.

Для пераможцаў заснаваны наступныя прызы:

Першы — адзін. Запрашэнне Беларускага таварыства «Радзіма» наведаць нашу рэспубліку, тэрмін паездкі — 10 дзён.

Другіх — два. Каштоўныя падарункі.

Трэціх — пяць. Наборы беларускіх сувеніраў ці мастацкія альбомы аб Беларусі.

Пяць заахвочальных прызоў — кнігі.

Адказы на пытанні віктарыны прысылаюць па аднаму з наступных адрасоў:

БССР, г. Мінск, вул. Захарова, 23. Беларускае таварыства «Радзіма».

БССР, г. Мінск, Ленінскі праспект, 44.

Рэдакцыя газеты «Голас Радзімы».

Адказы прымаюцца да 30 красавіка 1985 года.

Вынікі віктарыны і імёны пераможцаў будуць апублікаваны ў газеце.

ПРЕЗІДЫУМ БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»
РЕДАКЦЫЯ ГАЗЕТЫ «ГОЛАС РАДЗІМЫ»

1. Как и когда началась Великая Отечественная война?
2. Символом мужества и героизма советского народа стала оборона Брестской крепости. Что знаете вы об этом событии?
3. Назовите важнейшие сражения Великой Отечественной войны. Когда и где они происходили?
4. Некоторые из городов нашей страны носят почетное звание «Город-герой». Назовите их. За что и когда было присвоено это звание Минску?
5. Белоруссию называют партизанской республикой. Почему? Что вы знаете о партизанском движении и подпольной борьбе в Белоруссии?
6. Немало советских людей сражалось в рядах Сопротивления в разных странах Европы. За это многие из них удостоены высших наград нашей страны и тех государств, на территории которых они воевали. Кого из них вы можете назвать?
7. Буржуазная пропаганда в некоторых странах Запада старается приуменьшить роль Советского Союза в победе над фашизмом. Некоторые осмеливаются даже утверждать, что главные сражения происходили не на Восточном, а на Западном фронте. Однако они забывают упомянуть о том, что в течение нескольких лет наша страна фактически один на один сражалась с фашистской Германией и ее сателлитами, в то время как союзники под различными предлогами оттягивали начало военных действий на территории Европы. Когда должен был открыться второй фронт? Когда он фактически был открыт?
8. Какие страны Европы были освобождены Советской Армией?
9. Кем и когда было водружено знамя Победы над рейхстагом?
10. Назовите имена советских военачальников, особо отличившихся в Великой Отечественной войне.
11. Какие вы знаете боевые награды СССР? Какая высшая награда за воинскую доблесть? Сколько белорусов было удостоено ее за годы войны?
12. Война унесла миллионы человеческих жизней. Сколько погибло советских людей? Каковы потери других стран антигитлеровской коалиции, участвовавших в войне?
13. Тема Великой Отечественной войны широко отражена в советской литературе, в искусстве. Какие книги советских авторов вы читали? Назовите имена белорусских писателей, поэтов, художников, создавших наиболее известные произведения на эту тему.
14. Смотрели ли вы кинофильм «Неизвестная война»? Какие мысли и чувства он у вас вызвал?

Многие из наших зарубежных читателей во время второй мировой войны участвовали в комитетах помощи Родине, воевали против гитлеровской Германии в составе армий наших союзников, немало выходцев из Советского Союза прошли через ад концлагерей и фашистского плена. Мы просили бы также поделиться мыслями и об этом, вспомнить пережитое.

Принять участие в викторине могут зарубежные соотечественники и члены их семей. Ответы можно присылать на любом европейском языке.

Для победителей учреждены следующие призы:

Первый — один. Приглашение Белорусского общества «Радзіма» посетить нашу республику, срок поездки — 10 дней.

Вторых — два. Ценные подарки.

Третьих — пять. Наборы белорусских сувениров или художественные альбомы о Белоруссии.

Пять поощрительных призов — книги.

Ответы на вопросы викторины присылайте по одному из следующих адресов:

БССР, г. Минск, ул. Захарова, 23. Белорусское общество «Радзіма».

БССР, г. Минск, Ленинский проспект, 44.

Редакция газеты «Голас Радзімы».

Ответы принимаются до 30 апреля 1985 года.

Результаты викторины и имена победителей будут опубликованы в газете.

ПРЕЗІДЫУМ БЕЛАРУСКАГО ОБЩЕСТВА «РАДЗІМА»
РЕДАКЦЫЯ ГАЗЕТЫ «ГОЛАС РАДЗІМЫ»

[Заканчэнне.

Пачатак у №№ 49, 50].

Даўно ўжо прыкмеціла, што бацька, успамінаючы пражытае і перажытае, увесь час вяртаецца ў сваё юнацтва. І, напэўна, нездарма. Па-мойму, ён увесь застаўся там, у незабытым часе, дзе прайшлі яго лепшыя, з пражытых, гады.

Калі я бачу ў пакоі кветкі бэзу, я думаю пра цябе, бацька. Мне часта ўяўляецца неспаконная, поўная рамантычнай невядомасці маладосць твайго пакалення. Вы ж, па сутнасці, былі такія ж зялёныя хлапчукі і дзяўчынкі, як мы цяпер. Толькі вы, бадай, раней нас сталі самастойнымі, дарослымі. Вядома, такімі вас зрабіла вайна, якая апаліла вашу юнацтва. Яна апаліла вашы сэрцы і душы, паламала жыццёвыя планы, надзеі.

Памятаю, як ты, бацька, выступаў у нас у школе. Вучні ад цябе ні на крок не адыходзілі: кожнаму хацелася ўсё-ўсё пра вайну даведацца...

Сядзелі мы тады ў зале і слухалі цябе.

Я назірала за тваім тварам. Ён змяняўся, як і голас, у залежнасці ад таго, пра што ты ўспамінаў: быў то суровы і гнеўны, то здзіўлены і сумны, то добры і ўсмешлівы. Вось тады, бадай, упершыню, прывычнае, штодзённае стала для мяне незвычайным. Тое, што чула ад цябе шмат разоў, убачылася тады неяк па-новаму, як бы збоку.

Ты пра многае расказваў мне, пра што нельга ні змаўчаць, ні забыць. Але раней гэта не вельмі ўражвала мяне. Можна, таму, што, будучы малой, яшчэ не зусім разумела тое, што ты перажываў. А можна, таму, што калі пра гераічнае, незвычайнае расказвае хтосьці невядомы, збоку, тады ўсё быццам на яве паўстае ў тваіх вачах. Калі ж пра гэта гавораць па-хатняму, скажам, як мы з табой, дык нібы гэта вядома, нецікава і нават не падобна на праўду.

Чаму гэта так? Можна, таму, што нам, дзецям, заўсёды здаецца, быццам бацька і маці вечна будуць з намі. А таму і расказы твае будуць і заўтра, і паслязаўтра, і заўсёды. І я яшчэ наслухаюся іх, колькі за-

хаду. А таго не разумею чаму, што ў кожнага чалавека ёсць мяжа, пераступішы якую, ён ніколі назад у жыццё не вяртаецца...

Як жа нам трэба цаніць усё, што мы чуюм ад старэйшых! Як трэба распытваць пра кожную дробязь і берагчы яе! Нельга нам забываць пра тое, чым абагацілі нас папярэдняе пакаленне. Усё застаецца нам у спадчыну.

Шчасце маё, што ты навучыў мяне любіць і цаніць жыццё, верыць у сябе і ў дабрату людскую, змагацца за сваё шчас-

на гэта пытанне, то і адказвае на яго сваім жыццём.

Можна, гэта прагучыць і здзіўна, але, мне здаецца, чалавек нараджаецца маленькай, слабенькай істотай. Спраўднім жа Чалавекам — ён становіцца. У жыцці, у барацьбе, у пошуках шчасця... А для гэтага трэба ўмець жыць. Жыць, каб рабіць шчаслівымі іншых і разам з імі самому быць шчаслівым...

Інакш — гэта не жыццё, а існаванне.

У кожнага чалавека настае час, калі ён вырашае: кім

А жыццё не бывае мерна-спакойным, без штормаў, як мора без прыліваў і адліваў. Пэўна, тым і цікавае яно, наша жыццё, што прымушае чалавека быць у заўсёдным руху.

Я неаднойчы задумвалася пра сваю будучыню. Кім буду? Бадай, вось так адразу і не адкажу. Хочацца многае рабіць, за многае ўзяцца. Здаецца, усё цікава, усё вабіць. А трэба выбраць адну справу на ўсё жыццё.

Але кім бы ні стала, якую б прафесію ні выбрала, у адным пераканана цвёрда: буду так-

ця. І заўсёды буду прытрымлівацца яе.

Вестка пра ўзнагароджанне бацькі ордэнам Леніна прыйшла ў наш дом у майскія дні 1977 года. Увесь дзень у кватэры чуліся званкі, прыходзілі знаёмыя, суседзі — віншавалі тату.

Я таксама радавалася разам з усімі. Бачыла, што яму было вельмі прыемна. Здавалася, ён увесь свяціўся радасцю. Напэўна, самому не верылася...

Вялікіх збораў з гэтага выпадку не рабілі, а адзначыць з сябрамі ды знаёмымі ўсё ж вырашылі. І, як заўсёды, засталом пачаліся ўспаміны аб пражытым і перажытым...

Слухала я тады, як усе гаварылі пра цяжкі і шчаслівы твой лёс, бацька, і думала: «Іншым нават гаварыць пра яго няпроста і нялёгка. А як табе даялося жыць?!»

Ты ж толькі, як заўсёды, мякка ўсміхаўся ў адказ на добрыя словы пра цябе, нібы сцвярджаючы сваім адкрытым і цвёрдым позіркам высокі абавязак чалавека, які сумленна жыве на зямлі...

ЗАМЕСТ ЭПІЛОГА

Мы сядзім ва ўтульнай, залітай яркім сонечным святлом, кватэры Жытковых і вядзем нетаропкую размову.

Аляксандр Андрэвіч гаворыць:

— Калі б чалавек мог перагледзець сваё жыццё, зноў пачаць яго спачатку, напэўна, кожны з нас цяпер жыў бы інакш. Як кажуць, з вышынні пражытых гадоў многае лепш і далей бачыцца...

Але ж жыццё адыходзіць, настойваючыся пластамі так шчыльна і трывала, што цяпер ужо не перавярнуць усяго перажытага, не ўбачыць залатога дна свайго пачатку...

Мы жывём у нашых справах. Справы нашы — кветкі жыцця, якім наканавана цвісці вечна. І кожны чалавек павінен жыць справай...

Чалавек жыве да таго часу, пакуль пра яго помняць. Кожны застаецца жыць у тым, што ён здзейсніў. Калі прысвяціць сваё жыццё служэнню людзям, будзеш жыць у іх памяці...

У гэтым — увесь ён, Жыткоў!

Застаюся жыць!

Мікола ЖЫЛІНСКІ

це. І яшчэ многаму-многаму.

Я ў неаплачым даўгу перад табой, тата. Усе мы, маладыя, абавязаны твайму пакаленню, якое абараніла і ўзгадавала нас...

Кожны раз, калі ўспамінаю нашы хатнія «ўрокі жыцця», абавязкова думаю пра цябе. Гэта ты навучыў мяне глядзець на свет шырока адкрытымі вачамі, рабіць людзям добро...

Дзіўныя пачуцці часам апаноўваюць мяне. Раптам хочацца стаць адразу дарослай, самай усім распрадацца, самай усё рашаць. А ці змагу? Гэта ж за чужой спіной лёгка разумнікам выглядаць. А паспрабуй сам зрабі ўсё, ды не абы-як, а правільна, як трэба, сумленна... Тут не заўсёды развага верх бярэ, а нярэдка проста прыхамаць, дробязная індывідуалістычная страсць...

Чалавек жыве на зямлі аднойчы. І колькі б гадоў ні пражыў — усё роўна мала. Хочацца больш!

А навошта жывём? Ці ўсякі задумваецца над гэтым? Бадай, калі чалавек сам шукае адказу

быць? Аднайчы цвёрда адказаўшы на гэта пытанне, ён развітваецца з дзяцінствам і ўваходзіць у новае, быццам даўно знаёмае і адначасова невядомае «дарослае» жыццё.

Цяпер я таксама стаю на гэтым жыццёвым парозе, думаю пра сваю будучыню. Шчыра кажучы, не такі гэта прасты занятак — выбіраць сваю дарогу ў жыцці. А зрабіць гэты выбар павінен кожны. Калі ж чалавек не вызначыць, да чаго імкнецца, чаго і як дасягнуць, ён будзе матляцца туды-сюды па жыцці, як трэска на вадзе, так і не прычаліўшы да аднаго берага.

Добра, калі да гэтага часу ў цябе ёсць арыенцір, які, як маяк у моры, асвятляе твайму караблю шлях у жыццё. Уласна, такімі маякамі служыць для нас перш за ўсё бацькі. Калі яны здолелі з дзяцінства ўклацці ў кожнага з нас часцінку сваёй душы, значыць, яны далі свайму новаму караблю правільны курс у плаванні. Тады і карабель рухаецца ўпэўнена, пераадоляючы любыя штормы.

сама верная сваёй справе, як застаецца верным ёй мой бацька. Трыццаць гадоў аддаў ён сваёй, магчыма, не мудрагелістай, але такой жа патрэбнай, як усялякая справа на зямлі, прафесіі шаўца. Ведаю, не кожны ацніць яго працу на вартасці. Толькі павінен хтосьці яе рабіць, гэтак жа, як і тысячы іншых, на першы погляд, дробных, але патрэбных усім і кожнаму з нас спраў.

Нарэшце, не так важна, які ў чалавека занятак, што ён робіць. Людзям, грамадству важней за ўсё тое, як ён робіць.

Я ведаю, што для бацькі работа, любімая справа — галоўны носьбіт яго жыцця. І гэтай сваёй адданасцю, штодзённым клопам пра іншых ён заслужыў павагу і ўдзячныя словы людзей. А адзначыла Радзіма яго мужнасць і працу высокімі ўрадавымі ўзнагародамі...

Значыць, любая справа патрэбная і карысная тады, калі робіш яе добрасумленна, самааддана.

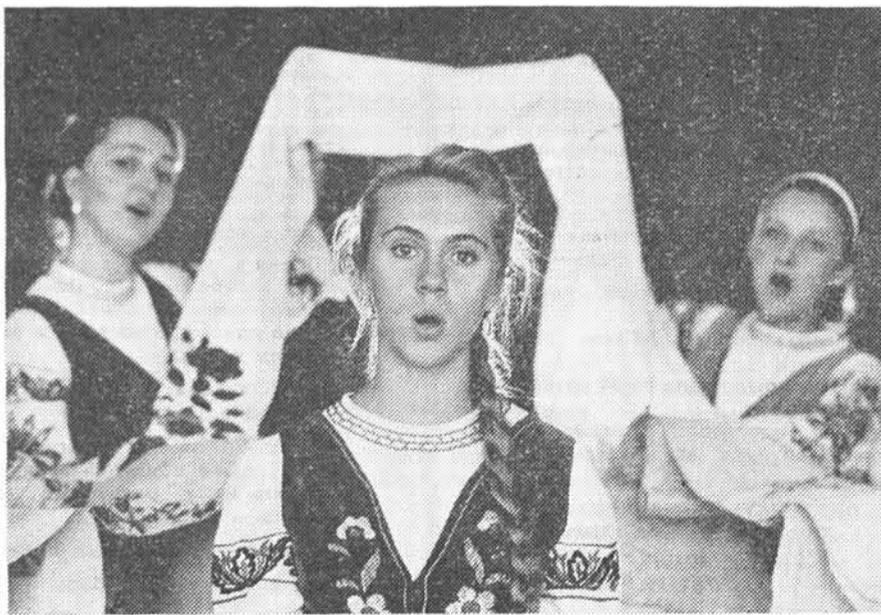
Вер, бацька, што я цалкам прымаю гэту тваю лінію жыц-

II. Тыя, хто сёння пераступае парог вучылішча, стараюцца быць дастойнымі сваіх папярэднікаў. Тым больш, што ўмовы для навучання з кожным годам паляпшаюцца. Параўнальна нядаўна пабудаваны корпус, у якім ёсць добра аснашчаныя навучальныя кабінеты, вялікая і малая канцэртныя, спартыўныя залы, бібліятэка з 75 тысячамі экзэмпляраў нот, падручнікаў, іншых дапаможнікаў. Па 8 спецыяльнасцях вядзецца падрыхтоўка будучых спецыялістаў. Сярод педагогаў — шмат вопытных, высокакваліфікаваных выкладчыкаў. ...Спяшаюцца кожную раніцу ў вучылішча сотні юнакоў і дзяўчат, улюбёных у музыку.

Назаўсёды захаваецца ў іх удзячнасць гэтаму дому, дзе далучыліся яны да таямніц і пакут творчасці.

НА ЗДЫМКАХ: кіраўнік аркестра народных інструментаў Пётр ВАНДЗІЛОЎСКІ; рэпэціруюць удзельнікі эстраднага аркестра. На пярэднім плане навучэнец І курса Сяргей МАСТЫКА; удзельніцы фальклорнага ансамбля [злева направа] Галіна ГРЫНЬКО, Марына ГЕРАСІМОВІЧ і Святлана ГАУРЫЛЕНКА.

Фота Я. КАЗЮЛІ.

ДОМ ПАД СОСНАМІ

Дваццаць пяць год мінула з таго часу, як гасцінна расчыніліся дзверы для шматлікіх наведвальнікаў літаратурнага музея народнага паэта Беларусі Якуба Коласа, які жыў і працаваў у гэтым доме ў пасляваенны час. Тут заўсёды было многалюдна. Заходзілі не толькі сябры, пісьменнікі, настаўнікі, але і тыя людзі, хто абраў Якуба Коласа сваім паўнамоцным прадстаўніком у органы кіравання краінай: ён быў дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР.

А зараз сюды прыходзяць шматлікія экскурсантаў. Наведаў музей і наш славуты змяляк, касманаўт Пётр Клімук. Пётр Ільіч браў з сабой у космас кнігу вершаў народнага песняра. Сёння яна стала адным з экспанатаў багатай экспазіцыі музея, якая ўвесь час папаўняецца. Толькі за апошнія гады набыты сотні пісьмаў Якуба Коласа і фотадакументаў, шмат рэдкіх кніг з аўтографамі пісьменніка. Іх перадалі супрацоўнікам Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Міхась Лынькоў, Павел Кавалёў... Прадстаўлены творы песняра ў перакладзе на іншыя мовы: кнігі класіка беларускай літаратуры чытаюць на англійскай, балгарскай, венгерскай, іспанскай, італьянскай, нямецкай, польскай, румынскай, фінскай, чэшскай і іншых мовах народаў свету.

Заслугоўвае ўвагі і ўласная выдавецкая дзейнасць музея, які з'яўляецца не толькі культурна-асветнай, але і навукова-даследчай установай. Яго супрацоўнікі падрыхтавалі і выдалі зборнікі матэрыялаў пра жыццё і творчасць Я. Коласа, актыўна садзейнічалі выхату ў свет 14-томнага збору твораў пісьменніка. Да іх таксама часта звяртаюцца за дапамогай навукоўцы, літаратары, студэнты, школьнікі, мастакі... Яны ведаюць, тут заўсёды можна атрымаць кваліфікаваную кансультацыю, добрую параду.

М. ЖЫГОЦКІ.

На Беларускім тэлебачанні здымаецца мастацкі фільм «Астравы на далёкіх азёрах» паводле аднайменнай аповесці Васіля Гігевіча. У ім расказваецца пра нашага сучасніка, пра яго духоўны свет, пошук свайго месца ў жыцці. Аўтар сцэнарыя — Фёдар Коней, рэжысёр-пастаноўшчык — Валерыі Жыгалка, музыку напісаў кампазітар Леанід Захлеўны. У адной з гапоўных роляў здымаецца не прафесійная актрыса, а медыцынская сястра Наталля Бармоціна. НА ЗДЫМКУ: рабочы момант здымкі.

Фота У. ВІТЧАНКІ.

ТЭАТРАЛЬНЫ АБМЕН — ВАЖНЕЙШЫ КАМПАНЕНТ КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЕЙ

ЗАРУБЕЖНАЯ ДРАМАТУРГІЯ НА САВЕЦКАЙ СЦЭНЕ

Савецкія тэатры працуюць па іншаму прыкмету, чым многія тэатральныя калектывы на Захадзе, дзе трупна падбіраецца для кожнай новай пастаноўкі, а адзін і той жа спектакль іграюць з вечара ў вечар да таго часу, пакуль ён прыцягвае публіку і мае камерцыйны поспех. У СССР трупы пастаянныя, а рэпертуар звычайна складаецца з 15—20 і больш п'ес. Спектаклі ўвесь час чаргуюцца, кожны ідзе, як правіла, адзін-два разы ў месяц. Тым самым глядачу забяспечваецца дастаткова шырокі выбар.

Усяго ў 1983 годзе на ўсеагульнай тэатральнай афішы было прадстаўлена 2 400 твораў. Вядома, пераважалі савецкая драматургія і руская класіка. Аднак немалое месца займала і зарубежная драматургія — больш 300 назваў. Сярод п'ес, пастаўленых толькі ў апошнія гады, — творы Бэртальда Брэхта і Карэла Чапека, Тэнсі Уільямса і Джона Патрыка, Фрыдрыха Дзюрэнмата і Ліліан Хелман, Федэрыка Гарсіа Лоркі і Эдуарда дэ Філіпа, якіх з поўным правам можна аднесці да класікаў нашага стагоддзя. З'явілася і нямала новых для савецкай публікі імён. Так, глядачы пазнаёміліся з творами Італіяна Дарыя Фо, амерыканскага пісьменніка Дэйла Вассермана, англійскага драматурга Пітэра Шефера і некаторых іншых.

Зарубежныя п'есы прыходзяць на савецкую сцэну рознымі шляхамі. Некаторыя прыцягваюць увагу нашых рэжысёраў або перакладчыкаў у час іх паездак за рубэж, іншы раз іх прапануюць самі аўтары. Але ўсё ж значна часцей гэта робяць спецыялісты, якіх прыцягвае да такой работы Міністэрства культуры СССР. Яна вядзецца, напрыклад, Інстытутам мастацтвазнаўства, кафедрай зарубежнага тэатра Дзяржаўнага Інстытута тэатральнага мастацтва імя Луначарскага, Усерасійскім тэатральным таварыствам. Праз іх праходзіць практычна ўвесь паток сусветнай літаратуры для тэатра. П'есы, якія, на думку спецыялістаў, заслугоўваюць увагі з пункту гледжання мастацкіх вартасцей і праблематыкі, рэкамендуюцца да пастаноўкі.

Асобнае месца ў рэпертуары савецкіх тэатраў займаюць творы аўтараў з сацыялістычных краін, тэат-

ральныя абмены з якімі сталі адным з важнейшых кампанентаў нашых культурных сувязей. З 1965 года ў СССР праводзіцца традыцыйныя фестывалі драматургіі краін сацыялізму. Да кожнага з іх загадзя перакладаюцца на рускую і іншыя мовы народна-Савецкага Саюза п'есы, якія затым ставяцца ў многіх тэатрах. У рамках мінулага года такога фестывалу, напрыклад, публіка пазнаёмілася з новымі работамі румынскіх і чэхаславацкіх драматургаў.

У апошнія гады для пастаноў п'ес зарубежных аўтараў усё часцей сталі запрашаць і зарубежных рэжысёраў, і сцэнографію. Скажам, летась румынскую камедыю «Мабля і захапленне» Тэадора Мазілу на сцэне Маскоўскага драматычнага тэатра імя Гогаля паставіла рэжысёр з Румыніі Хорыя Папеску. Адрозна дзве замежныя пастаноўчыя групы працуюць у гэтым сезоне ў Маскоўскім Мастацкім акадэмічным тэатры: японскі рэжысёр Ютака Вада рэжысуе п'есу добра вядомага ў СССР пісьменніка Коба Абэ «Здані сярод нас», а Младэн Кіселаў з Балгарыі працуе над драматургічным творам свайго суайчынніка Найдана Радзічкава «Спроба палёту».

Наўрад ці ёсць неабходнасць падрабязна гаварыць аб тым, якія вартасці набывае п'еса зарубежнага аўтара, калі яе ставіць рэжысёр, якому добра вядомы рэаліі краіны, дзе адбываецца дзеянне, больш блізкія і зразумелыя яе звычкі і мораль, манера наводзіць людзей. Гэта дазваляе глыбей раскрыць характары герояў, перадаць нацыянальны каларыт, больш нацягана данесці да глядача праблематыку твора. Акрамя таго, творчыя зносіны рэжысёра і акцёраў розных сцэнічных школ дапамагаюць іх узаемнаму ўзбагачэнню і ў канчатковым выніку садзейнічаюць прагрэсу тэатральнага мастацтва ў цэлым.

Аналізуючы сучасны зарубежны рэпертуар савецкіх тэатраў, нельга не сказаць, што трапляюцца ў ім і выпадковыя, малазмястоўныя п'есы. Але гэта выключэнні. Як правіла, на савецкую сцэну прыходзіць усё сапраўды варты ўвагі ў сусветнай драматургіі.

Анатоль ДАНИЛАЎ, намеснік начальніка Упраўлення тэатраў Міністэрства культуры СССР.

ДРУГОЕ ПРИЗВАННЕ ЗОСЬКІ ВЕРАС

[Заканчэнне. Пачатак на 4-й стар.]

шою. Выключна дзякуючы яе энергіі «Пчала» пратрымалася дзесяць гадоў, дзейнічаючы ўвесь час у крайне неспрыяльных умовах адмоўнага стаўлення польскай адміністрацыі да ўсяго беларускага.

«Пчала» забяспечвала сялян танным цукрам для падкормкі пчол, розным пчалярскім начынем, перарабляла воск на вузу, рассылала насенне мёдадажных раслін і зёлак. Быў наладжаны камісійны продаж мёду, што бараніла сялян ад мясцовых гандляроў-перакупшчыкаў, якія, карыстаючыся недаведчанасцю вясковага пчаляроў, бездарожжам і аддаленасцю ад гандлёвых цэнтраў, неміласэрна рабавалі іх, скупляючы мёд за бясцэннак.

У 1930 годзе таварыства брала ўдзел у другім Паўночным кірмашы, дзе, акрамя мясцовых прамысловых і гандлёвых арганізацый, былі прадстаўлены фірмы Швейцарыі, Аўстрыі, Фінляндыі і іншых замежных краін. На сваёй пляцоўцы сельскагаспадарчага аддзела кірмашу «Пчала» наладзіла выстаўку самаробных пчалярскіх прыладаў і прыстасаванняў. Сярод іх — вулей з прасаванай саломаю, куроудымы, ліпаўкі для захоўвання мёду, насенне мёдадажных раслін.

Адным з апошніх масавых мерапрыемстваў «Пчалы» была лекцыя-вечарына, наладжаная 3 сакавіка 1935 года. Акрамя спецыяльных рэфэратаў па пчалярству, прачытаных Л. Войцікавай і М. Якімцом, Рыгор Шырма азнаёміў прысутных з асаблівасцямі трактоўкі вобраза пчалы ў літаратуры, казках і песнях славянскіх народаў. Самадзейныя артысты чыталі на мове арыгіналаў урыўкі з твораў Я. Коласа, М. Гарэцкага, Я. Журбы, Л. Талстога, А. Вішні, Л. Родазевіча, а таксама прысвечаныя пчолам і пчалярству фальклорныя творы. У выкананні хору Р. Шырмы гучалі беларускія песні «Ішоў раёк», «Не стой, каліна», «Сняжыначкі», «Зялёны гай».

Але магістральным напрамкам дзейнасці таварыства «Пчала» было распаўсюджанне ў народзе рацыянальных прыёмаў пчалярства, укараненне навуковай тэхналогіі рамовага пчалярства, сучасных метадаў утрымання пчол.

Сувязь з пчалярамі падтрымлівалася праз пошту і беларускі месячнік сельскай гаспадаркі «Саха», у якім пад рэдакцыяй Зоські Верас друкаваўся «Пчалярскі аддзел» і змяшчаліся паведамленні і аб'явы «Пчалы». Але гэтага было недастаткова. Асабліва шмат клопату было з перапіскай. «У большасці лістоў, — успамінае Зоська Верас, — былі пытанні, просьбы аб парадах. Часам два-тры лісты былі аднолькавага зместу: пыталіся пра тое ж самае. І кожнаму асобна трэба было адказаць!.. Выхад быў адзін: выдаваць свой пчалярскі часопіс!»

Сёння гэтая задума ўспрымаецца, мякка кажучы, як рызыкоўнае і беспадстаўнае пражэктэрства. Сапраўды, гэты крок быў надзвычай смелы. Сотні розных перашкод даваліся пераадолець на шляху да выдання часопіса. Да ўсяго моцна «звязвала рукі безграшоўе». І зноў жа здольнасць Зоські Верас балансаваць на грані магчымага, яе неўтаймаваная апантанасць, памножаная на цвярозы разлік і веру ў поспех, робяць цуд: у жніўні 1934 годзе выходзіць першы нумар пчалярскага часопіса «Беларуская борць». Роўна 50 гадоў аддзяляюць нас ад гэтай выключна змяняльнай падзеі не толькі ў гісторыі пчалярскай журналістыкі нашага краю, але і наогул у гісторыі пчалярства Беларусі.

Першыя пяць нумароў, адбітыя на шапірографе, мелі сціплы выгляд: 8 невялікіх старо-

нак, невыразны, цёмны тэкст. Але часопіс быў прыхільна сустрэты чытачамі. Станоўчыя рэцэнзіі на першы нумар змясцілі на сваіх старонках часопісы «Украінскі пасічнік» і «Бартнік Велькопольскі». Не абышлося, аднак, без шавіністычнага віску. Нейкі панок Зданоўскі, «адвечны жыхар з Крэсаў Усходніх», як ён сам сябе атэставаў, у карэспандэнцыі «Злая воля ці несвядомасць?», змешчанай у часопісу «Пшчэляж Польскі», даводзіў, што беларускі пчалярскі часопіс не патрэбны. Свае наскокі ён закончыў рытарычным пытаннем: «Ці ж беларусы не могуць чытаць па-польску?»

«Беларуская борць» у рэдакцыйным артыкуле «Дзе злая воля?» адказала на гэтае пытанне так: «Натуральна, могуць. Нават па-англійску і па-нямецку... Але гэта яшчэ не значыць, што нельга выдаваць пчалярскі часопіс па-беларуску... Нашы гаспадарчыя справы, як і ўсе іншыя, будзем вырашаць самі, карыстаючыся і надалей сваёю роднаю моваю». Адначасова атрымалі аргументаваны адказ і іншыя шавіністы, што са старонак віленскага друку распачалі ў 1934 годзе зласлівую кампанію супраць беларускай мовы і культуры.

З першых нумароў часопіс разглядаў важныя арганізацыйныя пытанні, асвятляў найбольш вострыя праблемы тэарэтычнага і практычнага пчалярства. Матэрыялы «Беларускай борці» вызначаліся мэтанакіраванасцю, часопіс бачыў сваю задачу ва ўкараненні ў пчалярства краю

руская борць» не абыходзіла і зладзённых пытанняў. Так яна дала водпаведзь нейкаму пану Шантэру, які са старонак «Віленскага кур'ера» дамагаўся стварэння для беларускіх дзяцей закрытых школ, дзе б іх выхоўвалі ў польскім духу і вучылі на польскай мове. Часопіс выкрываў антынародную палітыку буржуазнага ўрада ў галіне асветы: «Існуючыя школы не могуць умясціць усіх дзяцей школьнага веку. Школы і настаўнікі перагружаны... У адной толькі віленскай школьнай акрузе ў гэтым ужо годзе засталася па-за школай каля 70 тысяч дзяцей».

З 1935 года «Беларуская борць» пачала выдавацца друкарскім спосабам, яе аб'ём павялічыўся да 28 старонак. Выданне кожнага нумара знаходзілася пад пагрозай зрыву. Вось што адказвала Зоська Верас у «Паштовай скрынцы» свайму чытачу: «Наш часопіс ніякай дапамогі нідкуль не атрымоўвае, абабіраецца толькі на падпіску, калі яна перарвецца, «Борць» існаваць не зможа. Усе супрацоўнікі рэдакцыі і адміністрацыі працуюць на грамадскіх пачатках, але друк і паперу трэба аплачваць».

Пяць гадоў у цяжкіх палітычных і фінансавых умовах выдавалася «Беларуская борць». Выхад кожнага нумара ўспрымаўся як вялікая падзея. Але «матэрыяльнае становішча «Беларускае борці» не паляпшалася, — успамінае Зоська Верас. — У маі 1939 года мы выдалі апошні нумар. З вялікім сумам расставаліся з нашым

Oplata pocztowa uiszczona guczaltem.

Цана асобнага № 40 грошы.

Адрэс Рэдакцыі і адміністрацыі: Візьня, Карагоўская вул. 3 — 8. Рэдакцыя адчынена ў аўторкі і пятніцы ад 10 да 14 гадз.

Падпісная плата: на год 4 шт., на паўгодзе — 2 шт. — гр., на 3 мес. — 1 шт. — гр. Загравіду — удвая даражэй. Цана абстацк паводле ўмовы.

ЗЬМЕСТ:

1) Аб арганізацыі земляробства.	11) Гігіена і чысьціня пры працы з зёлкамі.
2) Пчалярства — Вулей старога Мацея (верш).	12) Што варт збіраць.
3) Які вулей найлепшы?	13) Календар збору зёлка.
4) Хваробы і ворагі пчолаў.	14) Садоўніцтва і агародніцтва — Гнаіце фруктовыя дрэвы.
5) Л. Войцікава — Мёдадажныя расліны.	15) Барацьба са шкоднікамі нашых садоў.
6) Як пашыраць гняздо.	16) Як садзіць рассадку.
7) «Спажывныя і лекарскія вартасці мёду».	17) Гарбуз, яго гадоўля і ўжываньне.
8) Карысная пляцоўка.	18) Догляд за кампостнай кучай
9) Агульны стан.	19) З нашага жыцця.
10) Зелярства — Роля нашага краю ў зелярстве.	20) Усячына.
	21) Паштовая скрынка.

Адзін з нумароў «Беларускай борці».

навуковага пачатку, заснаванага не на здагадках і прымках, што шырока бытавалі сярод пчаляроў Заходняй Беларусі, а на веданні біялогіі пчол і іх натуральных патрэб. Дзякуючы багатаму журналісцкаму вопыту Зоські Верас, матэрыялы часопіса вызначаліся тэматычнай актуальнасцю, яснасцю думкі, даступнасцю зместу.

На яго старонках друкаваліся мастацкія творы, напрыклад, верш М. Танка «Вулей старога Мацея», апавяданне М. Гарэцкага «Багатая пчэльня», нарысы з гісторыі пчалярства. «Бела-

выпеставаным часопісам, бо на далейшае ўжо не хапала сілы». Але і тое, што зроблена, не загінула марна, а самаахвярнае дзейнасць Зоські Верас у гэтай галіне матэрыяльнай культуры з удзячнасцю будучы успамінаць нашчадкі, бо зробленае для народа не забываецца.

У. ГУРКОЎ,
С. ЦЯРОХІН,
навуковыя
супрацоўнікі Інстытута
мастацтвазнаўства, этнаграфіі
і фальклору АН БССР.

нашы славутыя землякі

НІ МІНУТЫ СЛАКОЮ

ДА 200-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ
ТОДАРА НАРБУТА

Ні адзін даследчык старажытнай гісторыі і культуры Беларусі і Літвы не мінае імя Тодара Нарбута, вучонага, надзвычай складанага па сваіх поглядах, які пакінуў вельмі багатую спадчыну. І яшчэ не адно пакаленне гісторыкаў будзе скрыжоўваць свой даследчыцкі розум на гэтым чалавеку. Да яго прац цягнуліся і будуць цягнуцца этнографы, археолагі, фалькларысты...

Нарадзіўся Тодар-Матэвуш Яхімавіч Остык-Нарбут у маёнтку Шаўры Лідскага павета Гродзенскай губерні (зараз Воранаўскі раён, Гродзенская вобласць). Паходзіў з вядомага на Беларусі шляхецкага роду. У 1803 годзе скончыў Віленскі ўніверсітэт. Яго настаўнікамі былі вядомыя архітэктары А. Гуцэвіч, Д. Шульц. Пасля ўніверсітэта ён стаў афіцэрам рускай арміі, інжынерам. Служба заняла ў яго жыццё меней дзесяці гадоў, але гэты перыяд стаў самым багатым на падзеі ў яго біяграфіі: кадэцкі корпус у Пецярбургу, удзел у рабочай камісіі па рэгуляцыі Нёмана, удзел у ваенных баталіях з Францыяй, дзе быў кантужаны і назаўсёды страціў слых. У гэтым жа дзесяцігоддзі ён удзельнічаў і ў праектаванні вядомай Бабруйскай крэпасці.

Маладым афіцэрам Т. Нарбут вёў інжынерныя работы на берагах Дняпра. У 1810 годзе паміж рэкам Друць і Бярэзіна выпадкова натрапіў на помнікі археалогіі. Раскапаў іх і быў уражаны багаццямі выяўленых знаходак. Гэта было яго першае адкрыццё курганных пахаванняў. Пазней Нарбут даў найбольш раннюю трактоўку курганам — «насыпам зямлі, якія зроблены чалавечай рукой».

Пайшоўшы ў адстаўку, Т. Нарбут пасяліўся ў сваім маёнтку Шаўры і правёў там амаль усё жыццё. Толькі за ўдзел у паўстанні яго сына Людвіга Т. Нарбут быў сасланы ў Вільню, дзе і памёр у 80-гадовым узросце. У яго доме пабывалі ў свой час А. Кіркор, Я. Тышкевіч і іншыя вучоныя. Тут Т. Нарбут калекцыяніраваў розныя гістарычныя крыніцы, што склалі яму шматомную археаграфічную базу, меў багатую бібліятэку. Гасцей дома ў Шаўрах здзіўляла немалая археалагічная калекцыя старажытных знаходак, сярод якіх была і вядомая зараз «Хроніка Быхаўца».

Асноўная праца Т. Нарбута — «Гісторыя літоўскага народа», якую ён напісаў з феадальна-манархічных пазіцый. У гэтай працы ён ахапіў падзеі са старажытных часоў і даў ёй да Люблінскай уніі 1569 года. Як ужо не раз адзначалася беларускімі вучонымі, гісторыю Вялікага княства Літоўскага

Т. Нарбут выкладаў спрощана, амаль выключна як гісторыю аднаго літоўскага народа, што з'яўляецца памылкай. Тут ён пайшоў услед за сярэднявечным храністам Мацеем Стрыйкоўскім, які першым унёс гэтую блытаніну. Усё ж нарбутаўская фундаментальная праца цікавая вялікай колькасцю апрацаваных першакрыніц, багатым фактычным матэрыялам. Менавіта гэта робіць яго «Гісторыю...» прыдатнай з'явай у нашай гістарыяграфіі.

Тодар Нарбут актыўна выступаў як краязнавец, надрукаваў шэраг артыкулаў пра Гродна, Ліду, Крэва, Навагрудак, Ротніцу, Шандуру, Райград, многія іншыя гарады, мястэчкі, даўнія ўмацаванні. Ён упершыню была даследавана фартэцыя ў Лыскаве на Нёмане. Найбольш вучоны пісаў пра свой паятовы цэнтр Ліду. Выказаўся пра час яе ўзнікнення, хоць зараз гэтая дата і адкінута, як беспадстаўная. Пісаў пра мясцовыя помнікі архітэктуры, а найбольш і найлепш пра Лідскі замак. Не забыўся і пра ўласную радаслоўную: «У 1831 г. тут (у Лідзе — Г. К.) памерла Ганна Шуйская, з дому князёў Шуйскіх, расійскіх эмігрантаў, — сцярджаў Т. Нарбут, — якія прыбылі ў Літву каля 1500 года. Ад яе сына Францішка і пайшоў род лідскіх Нарбутаў».

Яшчэ адно захапленне Т. Нарбута — фальклор. Збіраў вусныя паданні, легенды, запісаў абрады — усё тое, што мае дачыненне да старажытнай культуры краю.

Летам 1983 года аўтар гэтага артыкула разам з вядомым фалькларыстам Арсенам Лісам яшчэ раз пабывалі на радзіме вучонага. Хоць раздзяляў нас ужо ладны час, калі тут жыў Т. Нарбут, але памяць аб ім жыве. У Начы на магіле «Тадорчыка», як тут ласкава яго называюць, растуць кветкі. У Шаўрах на сельскіх могілках пахаваны жонка і іншыя сваякі Т. Нарбута.

Дзе-нідзе ў Шаўрах сустракалі прыкметы даўніны, перш за ўсё будынкі, і нават у цэнтры вёскі вялізную, выкладзеную з каменя студню. Некалі тут Т. Нарбутам быў узведзены цукровы заводзік і бровар. Ён жа быў ініцыятарам закладкі водалячэбніцы ў Друскеніках (Друскінінкі), з у час паўстання 1830—1831 гадоў у Варыянах на Астравеччыне, кажуць, таксама ім была наладжана і адліўка гармат... Час далёкі, і многае змянілася ў Шаўрах.

Спрактыкаваны А. Ліс прапанаваў праверыць, як цяпер тут жыве беларускі фальклор, і мы не пашкадавалі. Спявалі нам тутэйшыя дзядзькі і цёткі. А настаўнік недалёкай адгэтуль Доцішкаўскай школы пазт Аляксей Жамойцін пракруціў нам аж некалькі магнітафонных стужак. Адбыліся сустрэчы ў сярэдняй школе ў Начы, з працаўніцамі мясцовага калгаса «Светлы шлях». Запісалі фальклор і ў старых местачковых дамках, і ў новых мураваных катэджах, што ўзніклі на ўсходняй ускраіне Начы. Пабывалі і ў Дубічах — на месцы апошняга бою сына вучонага Людвіга Нарбута (1832—1863).

Ні разу мы не чулі ні ў воднай хаце, каб хоць хто кельска азваўся пра Тадорчыка. А ён жа тут усё жыццё правёў. «Нідзе не выязджаў і нават рэдка выходзіў з дому, а рабіў адкрыцці, — пісаў пра Т. Нарбута А. Кіркор. — Ні мінуты спакою. З раніцы да ночы з пяром у руках».

Генадзь КАХАНОЎСкі.

СПОРТ

У КАНАДСКІМ горадзе Таронта праведзены міжнародныя спаборніцтвы штангістаў суперцяжкай вагі.

Усе прызавыя месцы занялі савецкія цяжкаатлеты. Перамог беларускі спартсмен Аляксандр Курловіч. Другім і трэцім прызёрамі сталі Анатолий Пісарэнка (Кіеў) і Аляксандр Гуняшаў (Таганрог).

Ветэран спорту мінчанін Руслан Дзю стаў пераможцам Кубка СССР сярод штангістаў катэгорыі да 56 кілаграмаў.

ЗБОРНАЯ СССР па гандболу стала пераможцай міжнароднага турніру на прыз газеты «Заря Востока». Яна выйграла ўсе сустрэчы.

Удала на гэтых спаборніцтвах у складзе каманды СССР выступіў мінчанін Юрый Шаўцоў.

МІНСКАЯ хакейна каманда «Юнацтва» прымагла равеснікаў са зборнай Польшчы.

Цікавая гульня завяршылася з лікам 4:2 на карысць беларускіх спартсменаў.

У нашай краіне гасцяць хакеісты-ветэраны Канады. Адзін з матчаў са зборнай СССР яны правялі ў Мінску. Госці ўступілі з лікам 5:9.

УСЕСАЮЗНЫ турнір па акрабятцы прайшоў у Мурманску.

Упаўнёную перамогу на ім атрымаў мінчанін Мікалай Паўлючэнкаў. Ён адзіны з усіх удзельнікаў спаборніцтваў выканаў трайное салта, за што атрымаў максімальную колькасць балаў — 10.

МАЦНЕЙШЫЯ ДВАБОРЦЫ краіны правялі ўсеаюзныя спаборніцтвы, якія з'яўляюцца першым адборачным этапам да чэмпіянату свету.

Беларускі спартсмен Аляксандр Пектубаеў асабліва добра выступіў у лыжнай гонцы на 15 кіламетраў, што дазволіла яму ў агульным заліку заняць другое месца.

ФУТБАЛІСТЫ мінскага «Дынама» правялі паўторную гульню адной васьмай фіналу Кубка УЕФА з польскай камандай «Відзеў».

Лік гэтай сустрэчы 1:0 на карысць польскіх спартсменаў. Аднак у адну чацвёртую фіналу выйшлі дынамаўцы, якія ў першым матчы перамаглі сапернікаў з лікам 2:0.

У адной чацвёртай фіналу Кубка еўрапейскіх чэмпіёнаў мінскія дынамаўцы будучы гуляць з югаслаўскім «Жалезнічарам». Гэтыя сустрэчы адбудуцца 6 і 20 сакавіка 1985 года.

УДАЛА выступілі на першынстве краіны валеібалісты мінскага «Камунальніка».

У папярэдніх гульнях яны атрымалі шэсць перамог з васьмі магчымых і выйшлі ў фінал.

ТУРНІР па барацьбе дзюдо, прысвечаны памяці Героя Савецкага Саюза Васіля Казлова і 40-годдзю Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне, прайшоў у Мінску.

За перамогу змагаліся больш 150 спартсменаў з многіх гарадоў краіны. У вагавой катэгорыі да 60 кілаграмаў поспеху дамагліся барцы Беларусі. Першае і другое месцы занялі Уладзімір Свірскі і Сяргей Корзун адпаведна.

ПРЫДНЯПРОЎСКІЯ ЗАГАДКІ

Ужо семі год каля вёскі Вішчын Рагачоўскага раёна Гомельскай вобласці праводзіцца археалагічныя раскопкі. Да пачатку даследаванняў гэты аб'ект быў вядомы ў літаратуры як гарадзішча «жалезнага» веку, якіх нямала выяўлена на Гомельшчыне. Але ў 1977 годзе былі праведзены разведвальныя раскопкі, вынік якіх аказаўся нечаканым: каля вёскі Вішчын знаходзіліся руіны тыповага старажытнарускага замка. Гэта першая такая «знаходка» ў Беларусі. Замак, які з'яўляўся цэнтрам феадальнай вотчыны, узнік у пачатку XII стагоддзя, а ў сярэдзіне XIII быў разбураны татара-мангольскімі заваёўнікамі і больш не аднаўляўся.

Паселішча размешчана на высокай надпойменнай тэрасе. Вакол яго паўкругамі паралельныя лініі земляных валоў і равоў. Такія ўмацаванні пачалі будавацца ў сувязі з распаўсюджаннем на Русі камнеметных машын — порак. На тэрыторыі гарадзішча захаваліся рэшткі абгарэлых зрубаў. Сярод іх былі жыллыя памяшканні — пра гэты гавораць часткі падлогі з дошак і рэшткі печы, свіран, у

якім захавалася зерне, майстэрня ювеліра. Матэрыялы раскопак дастаткова поўна маюць гаспадарчае жыццё і быт насельнікаў замка. Жыхары гарадзішча займаліся сельскай гаспадаркай, паляваннем і рыбалоўствам, рабілі гарпуны, гліняныя грузы для сетак. Выяўлены прылады працы — жалезныя сякеры, долаты, зубілы.

У 1979 годзе ў замку быў выяўлены клад — дарагія ўпрыгажэнні, каштоўныя зліткі. Схаваны ён быў сярод камянёў каля крапаснай сцяны, відаць, у апошняй гадзіны жыцця пасялення. Асабліва цікавасць маюць залатыя колты. Колт — ад слова «кола» — звычайна круглыя жаночыя ўпрыгажэнні. Такія колты да венецыянскіх раскопак былі выяўлены толькі ў Кіеве ў абмежаванай колькасці.

За сем гадоў раскопак удалося даследаваць толькі паловіну ўсяго матэрыялу, у будучыні намечаны вялікі аб'ём работы. Яшчэ не ўсе тайны адкрыў археолагам Вішчынскі замак. Можна быць, ён рыхтуе вучоным новыя сюрпрызы. Пасяленне — каштоўная знаходка і, бадай, адзіная ў сваім родзе.

«ЭДЭЛЬВЕЙС» — ДРУГ ЮНЫХ

Добрым другам юных аўтазаводцаў стаў дзіцячы турысцкі клуб «Эдэльвейс», які працуе пры Палацы культуры МАЗа. Ён «падарыў» ім падарожжы па Беларусі, Літве. Закаўказзю, падружжы з равеснікамі з іншых гарадоў і распублік.

Нядаўна «Эдэльвейс» прымаў гасцей — следыптаў сярэдняй школы № 43 Вільнюса. Сустрэча завяршылася вечарам дружбы, на якім расказы аб гарадах і турысцкіх паходах суправаджаліся паказам слайдаў, гучалі песні аб Радзіме і міры, выконваліся літоўскія і беларускія танцы.

Зіма на Камсамольскім возеры ў Мінску.

Фота А. ШАРАВА.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.
Зак. 2037